

ՐԱԾԾԻ
ՔՈՐԹՈՇՅԱՆ

ԱՐՏԱԿ ԱՐԲ. ԱՄԱՆԻԿՅԱՆԻ
ԱՄԿԱՆ ԹԵՂԱՆԻ ՀԱՅՈՑ
ԱՉԳԱՅԻՆ-ԱՉԳԱԳՐԱԿԱՆ
ԴԱՆԳԱՐԱՆԻ ՀԱՎԱՔԱԾՈՒՆ

ՀՏՂ 069:39
ԳՄՂ 85.101+63.5
Ք 870

Ք 870 Քորթոշյան Բաֆֆի
Արտակ արք. Մանուկյանի անվան Թեհրանի հայոց
ազգային-ազգագրական թանգարանի հավաքածուն /Բաֆֆի
Քորթոշյան.-Եր.: Հայկական Ճարտարապետություն
ուսումնասիրող հիմնադրամ, 2021.-68 էջ:

Աշխատությունը նվիրվում է ՀՀՈՒ կազմակերպության հիմնադիր-նախագահ,
հայկական պատմական հուշարձանների ուսումնասիրության և պահպանության
գործի առաքյալ, ճարտարապետության դոկտ. Էրջանկահիշատակ
Արմեն Հախնազարյանի ծննդյան (1941 Թեհրան-2009 Ապիսեն) 80 ամյակին

Խմբագիր **Էմմա Արաքսյան**

Մրթագրիչ **Հասմիկ Հովհաննիսյան**

Ձևավորողներ **Արմեն Գևորգյան**
Լիանա Հովհաննիսյան-Քորթոշյան

ՀՏՂ 069:39
ԳՄՂ 85.101+63.5

ISBN 978-9939-843-50-6

© ՀՀՈՒ հիմնադրամ, 2021
© Բաֆֆի Քորթոշյան, 2021

Երևան - 2021

ՆԱԽԱԲԱՆ

Թանգարանների նախօրինակներն ի հայտ են եկել մարդկային հասարակության զարգացման այն շրջանում, երբ առարկաները սկսել են պահպանվել ոչ թե որպես գործնական և կիրառական իրեր կամ հարստություն ու գանձ, այլ որպես գեղագիտական, վավերագրական և գեղարվեստական արժեքներ:

Կատարելագործման մի քանի փուլեր անցած մերօրյա թանգարանների հիմնական նպատակը, սակայն, ոչ միայն գեղարվեստական կամ գիտական նշանակության իրերի մեկտեղումն ու պահպանումն է, այլ նաև վերջիններիս ցուցադրմամբ կրթական ծրագրերին նպաստելը:

Հայ իրականության մեջ նմանատիպ թանգարանները երևան են գալիս՝ սկսած ԺԹ դարի կեսերից, երբ որոշվում է վանքերի գանձարաններում պահպանվող արժեքավոր հնամենի իրերը (մասունքներ, եկեղեցական իրեր ու հանդերձանք) մատչելի դարձնել հանրությանը: Այս գործում առաջատար դեր են ստանձնում Մայր աթոռ Սբ. Էջմիածինը և Վենետիկի Սբ. Ղազար վանքը:

Հայկական թանգարանների կազմակերպման աշխատանքները զգալիորեն ընդլայնվում և ավելի մասնագիտական ուղղություն են ստանում արդեն Ի դարի առաջին կեսին Խորհրդային Հայաստանում, իսկ Սփյուռքում, պահպանելով եկեղեցական բնույթը, իրենց բազմադարյա հավաքածուների հիման վրա հետզհետե թանգարաններ են ստեղծվում Նոր Զուղայի Սբ. Ամենափրկիչ (1930-ական թթ.), Զմմառի Սբ. Տիրամոր (1963 թ.) և Երուսաղեմի Սբ. Հակոբյանց (1979 թ.) վանքերում, ինչպես նաև Հալեպի (Բերիո թեմ) առաջնորդարանում (1991 թ.) և Անթիլիասի Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսարանում (1998 թ.):

Թեհրանի՝ Արտակ արք. Մանուկյանի անվան հայոց ազգային-ազգագրական թանգարանը, որը գտնվում է Սբ. Աստվածածին եկեղեցուն կից՝ «Վաչե Հովսեփյան» ազգային-մշակութային համալիրում՝ Քուշեշ-Դավթյան դպրոցի շենքի կիսանկուղային հարկում և ունի մոտ 500 քառ. մ տարածք, հիմնադրվել է 2008 թ.: Պաշտոնական բացումը տեղի է ունեցել նոյեմբերի 4-ին Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա-ի կողմից:

Հաստատության առաջին տնօրեն է նշանակվում ճարտարապետ Շերլի Ավետյանը, որը Թեհրանի թեմական խորհրդի հանձնարարությամբ կատարել էր թանգարանի ձևավորման, կահավորման և գույքահավաքման աշխատանքները:

Այժմ թանգարանում պահպանվում են Իրանի հայկական համայնքներում կամ այլուր ստեղծված և տեղի հայկական եկեղեցիներում գործածված ԺԹ-Ի դարերի եկեղեցական հարյուրավոր իրեր ու սրբապատկերներ, ԺԵ-ԺԸ դարերի՝ շուրջ երկու տասնյակ ձեռագիր մատյաններ, ԺԷ-Ի դարերի տպագիր բազմաթիվ գրքեր, պատմական քարտեզներ, արխիվային նյութեր, տարազներ, ծխական հանդերձանք և իրանահայ ժամանակակից արվեստագետների աշխատանքներ (գեղանկարչություն, քանդակագործություն, լուսանկարչություն), ինչպես նաև երջանկահիշատակ Արտակ արք. Մանուկյանի անձնական իրերն ու փաստաթղթերը:

Հավաքածուի հիմնական հատվածն այստեղ է տեղափոխվել Թեհրանի թեմի չգործող եկեղեցիներից՝ բացառությամբ տպագիր գրքերի մի զգալի մասի, որոնք թանգարանում են հանգրվանել ինչպես անհատ նվիրատուների շնորհիվ, այնպես էլ ազգային այլ կառույցների փակված գրադարաններից:

Այս աշխատությունը, որը կազմված է երեք բաժիններից՝ «Եկեղեցական իրեր», «Ձեռագրեր» և «Տպագիր գրքեր», նպատակ ունի ուսումնասիրողին ներկայացնելու թանգարանում պահվող, ցարդ չուսումնասիրված և հայագիտության համար մեծ արժեք ունեցող իրերի արձանագրությունները, ձեռագրերի հիշատակարանները և տպագիր գրքերի մակագրությունները:

Առանձնապես արժեքավոր են թանգարանում պահվող 18 ձեռագիր մատյանները, որոնցից վեցում (չորսը՝ նորահայտ) ամբողջությամբ պահպանվում են գլխավոր հիշատակարանները: Հայտնություն է 1420 թ. Երզնկայի Պռաստինք գյուղի գրչօջախում (Սբ. Ջինավոր և Սբ. Քրիստափոր) ընդօրինակված Ավետարանը, որը նշված վայրում ստեղծված և գիտությանը հայտնի ԺԵ դարի միակ ձեռագրից (այժմ կորած է համարվում) ավելի հին է 39 տարով:

Այստեղ առաջին անգամ հրապարակվում են նաև 1470 թ. Ակգոր գյուղում, 1666 թ. Նոր Ջուղայի Սբ. Ամենափրկիչ վանքում և 1673 թ. Ագուլիս գյուղի Միջի թաղի Սբ. Ընծայեաց լույս (Հակոբ Ալփյան) եկեղեցում ստեղծված ձեռագրերը: Հատկանշական է նաև, որ որոշ ձեռագրերում հավել-

ված են նորօրյա պատմության քաղաքական տարաբնույթ իրադարձություններին (օրինակ՝ 1946 թ. հայրենադարձությունը) վերաբերող հիշատակագրություններ:

Հարկ ենք համարում երախտագիտությամբ նշել, որ թանգարանում պահվող ցուցանմուշներն ուսումնասիրելու հնարավորություն ենք ստացել Թեհրանի թեմի առաջնորդ գերշ. Սեպուհ արք. Սարգսյանի բարեհաճ թույլտվության շնորհիվ և Իրանի պատմական եկեղեցիների կենտրոնի տնօրեն Շերլի Ավետյանի հրավերով:

Աշխատանքներին սիրահոժար օժանդակել են թանգարանի աշխատակազմը և Իրանի պատմական եկեղեցիների կենտրոնի աշխատակից Ալեն Գրիգորը:

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԻՐԵՐ

2017 թ. քանգարանում պահպանված եկեղեցական իրերից արձանագիր էին 28-ը: Դրանք հրատարակվում են առաջին անգամ:

Ա. Հայելի. արձանագրությունը՝ 7 տող.

Անուն հօր եւ | որդոյ եւ հոգւոյն սրբոյ ամէն: | Ի վաելումն Արգար Յովհանջանին, | ի **Թէրան**, | թիւն 1850 մա(յ)իս(ի) 15-ին:

Բ. Թիկնոցի օձիք. արձանագրությունը՝ 28 տող.

Յ(ի)շ(ա)տ(ա)կ է | հանգուցե(ա)լ | Առաք(ե)լ | մ(ա)հտ(ե)սի | Յակօբեան | Արսլումենց: | Ի **Թէրանա** | եկեղեցուն, | Ս(ուր)բ | Թաթեխի, | 18/55 | ալբր(ի)լի | 1:

Գ. Սաղավարտ. արձանագրությունը՝ 29 տող.

Յիշադ(ա)կ է ոսկեգօծ վակաս | եւ սաղավարթն | ընծաեց | ի **Թէրանա** Ամենափրկիչ | եկ(ե)ղեցուն, | ի **Շուշի** | քաղիքացի | Արսումենց | Թաթեոսն, | իւր | ծնողացն | մայտէսի | Յակօփի | եւ մայր | Նանակուլին | եվ | եխբար | վաղաթառամ | Առաք(ե)լին, | որո շիրիմն է | Ս(ուր)բ Թաթեոսի եկ(ե)ղեցուն բարխլբ(ու)մն, | 1855 | աբր(ի)լի 1:

Դ. Չեռաց խաչ. արձանագրությունը՝ պարսկերեն, 8 տող.

... | متوفى لممالك

بکلیسای | ونک في شهر ذلقةده الحرام سنة ١٢٧٨.

Թարգ. Վանաքի եկեղեցուն 1278 թվականի զիլզաղդա ամսին (ապրիլ-մայիս, 1862):

Ե. Սեղանի խաչ. արձանագրությունը՝ 3 տող.

Զս(ուր)բ Գեորգա եկեղ(ե)ցո ս(ուր)բ խ(ա)չ ընծայ վ(ա)ս(ն) |
Խաչատուր Թադեոսեան, | 1876:

Զ. Սեղանի խաչ. արձանագրությունը՝ 8 տող.

Յ(ի)շ(ատակ) Է | Խ(ա)չս | **սմիթցի** | Կա(ս)պարին եւ որդի Մարթա-
յին, | ընծանց Ս(ուր)բ Ա(ստուա)ծածնա եկեղեցոյ: | 1879-|3-|24:

Է. Խաչ. արձանագրությունը՝ 7 տող.

Նուիրեց | Իսկէնդար | Վարդանեան, | 1897:
Ս(ուրբ) Գ(եորգ) եկեղեցուն, | **Դար-Ղազվին**, | **Թեքան**:

Ը. Ձեռաց խաչ. արձանագրությունը՝ 5 տող.

Ստեփան | Մանուկեան, | նուէր **Վերի Զանադու** եկեղեցուն, |
Ղարադան, | 1900:

Թ. Սեղանի խաչ. արձանագրությունը՝ 5 տող.

1901 | ամի: | Յիշատակ | Ս(ուր)բ Գեորգայ եկեղեցուն, | Նիւնոյ
Սերովբխան:

Ժ. Սեղանի խաչ. արձանագրությունը՝ 7 տող.

Յիշատակ | Վանակայ | Ս(ու)րբ | Սինաս | եկեղեցուն, տ(իկին) Շուշանիկ | Աբրահամեանից, | 1923:

ԺԱ. Սեղանի զարդ. արձանագրությունը՝ 6 տող.

Ի յիշատակ | հանգ(ուցեալ) տ(իկին) Աշխէն Խ. Գալստեանի, | ծնեալ ի Թեհրան, | ի 12 յունվարի 1869 ամի, | վախճանեալ ի Նոր Զուղա, | ի 28 օգոստոսի 1926 թ.:

ԺԲ. Սեղանի խաչ. արձանագրությունը՝ փորագիր, 4 տող.

Նւիրում ենք ս(ուրբ) խաչս Մեշեղի հայ(ոց) | ս(ուրբ) աղօթատան, հանգ(ուցեալ) Նարինան | և Հայրապետ Հայրապետեաններից: | Մեշեա, 1939 թի:

ԺԳ. Բուրվառ. արձանագրությունը՝ 3 տող.

Բուրվառը նուիրում է Մեշեղի հայոց եկեղեցուն | Արմենուիին իր մօր՝ Աննա Ա. Գեորգեանի յիշատակին: | 1 նոյեմ(բերի) 1939:

ԺԴ. Սեղանի խաչ. արձանագրությունը՝ 5 տող.

Նւիրում ենք ս(ուրբ) խաչս **Մեշեղի** հայ եկեղեցուն | Քրիստ(ի)նէ
Ղարիբեան, Հրաչեա ու Արմենակ, | ի յիշատակ մեր անմօռանալի հօր
Մելիքսեթ Ղարիբեանի՝ **ագոսիսեցի**, | մահացեալ ի **Թեփրան** 14 նոյեմ-
բ(երի) 1939 թ.:

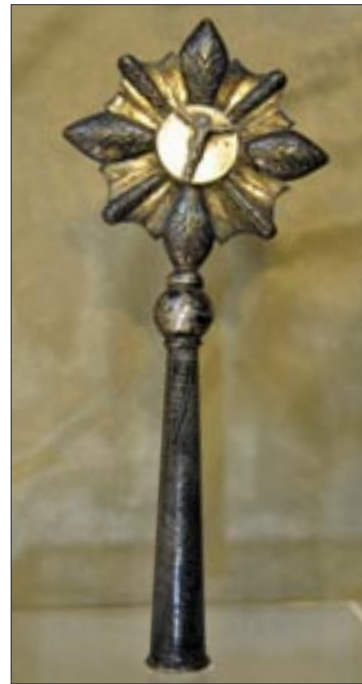
ԺԵ. Խնկաման. արձանագրությունը՝ 5 տող.

Խնկամանը նւիրում է **Մեշեղի** | հայոց եկեղեցուն Արմենուհին, իր
մօր Աննա Ա. | Գեորգեանի յիշատակին: | 1939 նոյեմ(բեր):

ԺԷ. Սեղանի խաչ. արձանագրությունը՝ 2 տող.

Նւեր Մատթոս... Յ. Ղարախան/եանից **Համադանի** եկեղ(եցուն),
1940 թ.:

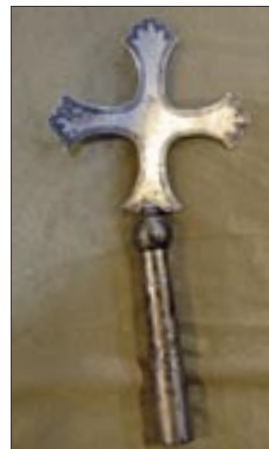
ԺԶ. Սեղանի խաչ. արձանագրությունը՝ 7 տող.

Հանգուցեալ | Կարապետ Վարդան Յակոբեանի | յիշատակին
Վարդուհուց: | **Մեշեղ**, | 1940-|5-|VIII:

ԺԸ. Սեղանի խաչ. արձանագրությունը՝ փորագիր, 6 տող.

Նւեր **Մաշտոցի** հայոց | ս(ուրբ) եկեղեցուն Արսէն | Դանիէլեանից իր |
հանգ(ուցեալ) մօր՝ Մարինոսի | յիշատակին, | 1941 նոյեմբ(երի) 10-ին:

ԺԹ. Աղավնի. արձանագրությունը՝ փորագիր, 2 տող.

Մեշեղի հայոց ս(ուրբ) աղոթատան, վաղաքառամ օր(իորդ)
Արաքս | Մինասեանի յիշատակին իւր վշտակիր {ի} մօր Աստղիկից:
Մեշեղ, 30 յունիս(ի) 1942 թիւ:

Ի. Մեղանի խաչ. արձանագրությունը՝ փորագիր, 2 տող.

Սաբենիկ Դաւթեանի յիշատակին, | **Մեշեղ**, 10 ապրիլ(ի) 1944 թիւ:

ԻԱ. Մեղանի խաչ. արձանագրությունը՝ փորագիր, 4 տող.

Նուէր **Մեշեղի** հայ(ոց) ս(ուրբ) աղոթատ(ան) | Վարդուհի Գասպա-
րեանի յիշատակին | Աբգար Գասպարեանից: | **Մեշեղ**, 28 մայիս(ի)
1944 թիւ:

ԻԲ. Խնկաման. արձանագրությունը՝ 3 տող.

Մայրիկիս՝ Լուսաբեր Բերբերաշեանի մահվան առթիվ նվիրում եմ
Մեշեղի | ս(ուրբ) աղոթատան Վարթանուշ Բաղալե(ա)նից: | 1945-III-25:

ԻԳ. Սեղանի խաչ, արձանագրությունը՝ փորագիր, 4 տող.
Հիշատակ) Ս(ուր)բ | Աստուածածնի | եկեղեցուն) Ա.-սից իր |
ծն(ողնե)րին, 1945.9.8:

ԻԴ. Ձեռաց խաչ, արձանագրությունը՝ փորագիր, 6 տող.
Յ.Ն.Թ.Հ.: | Յս. Քս.: | Յիշատակ | Զ.Բ. (°) | Աղասեանից | 15-9-(19)45:

ԻԵ. Սեղանի խաչ, արձանագրությունը՝ փորագիր, 6 տող.
Նվիրում եմ սոյն խաչը Ս. Աստուածածին եկեղեցուն, | յիշատակ
Նշան Սարգիսե(ա)ն ընտանիքից: | 1947 | յունուար(ի) | 6-ին, | Թեհրան:

ԻԶ. Ձեռաց խաչ, արձանագրությունը՝ փորագիր, 3 տող.
Ի յ(ի)շատակ) Սօֆիա Խօսրովի Գասպարեանի, | **շուշեցի:** |
Հ(ամադանի) Ս(ուրբ) Ստ(եփանոս) եկեղեցուն 1948-VI.

ԻԷ. Սեղանի զարդ, արձանագրությունը՝ փորագիր, 7 տող.
Յիշատակ | Կարապետ Արզուի, | առ | Ս(ուր)բ Աստ(ո)ւածածին |
եկեղեցոյն, | **Թեհրան**, | 1957:

ԻԸ. Ճարմանդ, արձանագրությունը՝ փորագիր, 9 տող.
Ի յիշատակ | Մենիրէ | Մարտիրոսեան, | վախճ(անեալ) **Շահրուդ**,
| 1961 թ.: | Իր ամուսին | Սարգիս | Մարտիրոսեանից, | 1963 թ.:

ՁԵՌԱԳՐԵՐ

Թանգարանում 2017 թ. պահպանվում էր ԺԵ-ԺԸ դդ. 18 ձեռագիր: Ստորև ներկայացնում ենք դրանք ժամանակագրորեն:

Ա. Ավետարան, վայր՝ Սբ. Ջինավոր և Սբ. Քրիստավոր, Պռաստինք, թիվ՝ 1420, գրիչ՝ Հովհաննես քահանա.

Հիշատակարան գրչության ժամանակի.

Ստեփանոսի, **Միմեաց** եպիսկոպոսի գառաւել հրաշից արժանի, սոսկալի գերապանձութե. բանից գեղեցկագարդեալ պիտանացուացս, զառ ի չորիչ աւետարանչացն մեզ պիտութե. արտայայտելով վսամական բանի՝ տասնեցունց կանովնացն, նկարակերպ, խորանայարկ, գունակ գունակ դեղոցն, երփն երփն երանկմունքն, որոց հիզան գերկնային մարմն. մետաղբսն բացատրելով պարտականապէս, այնպէս համագոյժ բանիք, մի առ մի շաղաշարեալ զընթերակացիցն. հոլովսն արտակալեալ վս. Յի. վկայութե. բանքն: Ուստի և խորանացն դեղոցն նկարատութիք. սկսեալ յառաջմէ կանովնէն, մինչև ցտասն երորդն. արաներկեալ. կարմրաւք սեանցն և խոյակացն՝ որք ի մարմնատրութի. և ի խաչն մեզ պիտառեցին:

Այլ.

Արդ առաջին խորանն, չորս դեղաւք նկարեալ ունի գառաջին խորանին զչորք նիւթեան խորհուրդքն: Միմքն ծիրանիք զհաստատութի էական աթոռոցն արտաքոյ տարերց: Հաւք՝ ի վերայ կամարացն սիրամարգ զհին արինացն, զմարգարէական և զընդրողական արտաքոյ եկեղեցոյ մարմնաւ, որ պաճուճիք չխաւսելով ի նոր եկեղեցիս: Ապա երկրորդ խորանն՝ համապատիւ նմին չորք դեղաւք զարդարեալ զներկս ունելով զսեւաւողեղսն, զիսկական գոյութին. ցուցանէ և նրբագոյն՝ վս. առաջին տեսողացն, յորոյ վերայ զկարմիրն կամարածնեալ: Վս. արեան զոհից պատարագաց ի խնդիր այ. ելողացն, իսկ ի միջոց կապուտակ նկարէն երփնեալ, վս. մարմնատր զնացիք զհոգևորն կարգելով:

Այլ.

Յիշեսցիք ի սբ. աղաթս և ի մեղսաքաւիչ պատարագս ձեր զայր. Մկրտիչն և զտր. Անանիան և զեղբայրն իւր զայր. Ագարիան և զքորն իմ զՀռոբսիմին և զկողայկիցն իմ զԵ... (միտումնավոր ջնջված) եւ զփոխեցեալն առ Քս. զայր. Պատուական և զորդին իւր զՅովհաննէսն և զԺնաւոն իմ զՈհայխաթունն և զայլ ամ. ազգայինս մեր զկենդանիս և զփոխեցեալն առ Քս.: Ով դասք քահայից. յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր առ Քս. ամէն: Ի յոսի հարիւր հայոց թուական և ի Կ և յինն (1420) սկսեալ նոր ամ, մատենան գրեցաւ տրու-

նական., որ յորջորջի աւետարան: Որ ամբարեալ ունի յինքեան զվէպ փրկչին ներ մարդութե. զբանս և զգործս զանազան շարայ յեռեալ յոյժ հրաշագան: ... (շարունակությունը՝ աստվածաբանական): Արդ աղաչեմ զամենեսեան, որք հանդիպիք յայս երախան, զՅովէս. գրիչս առնել յիշման արժան՝ զգրաւո մատենիս. այս հոգեկան: Եւ ի խորտկացս այս զանազան, լըցեալ լինիք անմահական և ի գինոյն ուրախական զմայլիք ճըմլեալ նոր խառընման: Չստացաւ տառիս այս վեհական զԱնանիայ քահայն. սրբազան և զծնաւոն զպր. Մկրտիմն. իւր հոգեկան բարոյ յիշման առնէք արժան: ... (շարունակությունը՝ աստվածաբանական): Եղև զրաւ գրչութեն. աւետարանիս ի

թուականքե. Աբեթական գրոհի [ՊԿ] և Թ և ի գալըստենն կենարարին մերոյ [Ռ]Ն ու ԾԱ (1451), իսկ յեւանելոյն նախնի մարդոյն յանուշակ վայրեն ՅԶ ու ՀԱ (6771): Արդ գրեցաւ տառս ածային. և տիեզերաբարոզ սր. աւետարանս ձեռամբ մեղսայ մակարոզ ոգոյ և փցուն գրչի ասկաւոյի և ծաղկաւոյի սուտանուն Յովէս. անարժան քիայի. ի մայրայքաղաքիս **Եզրնկայիս.** (միտումնավոր ջնջված) երկիրըս, ի գեղն որ կոչի **Պռաստինք**, ընդ հովանաւ **Սր. Ջինատրին, Սր. Զրիստայիորու**, ի թվ. ՊԿԹ (1420) մարտի Ի (20): Ի հայրապետութեն. հայոց տր. Պաւղոսի և յառաջնորդութեն. մերում տր. Գրիգորի արք. եպոսի. և տր. Յոհաննիսի և պր. Սարգսի: Արդ աղաչեմ զամե-

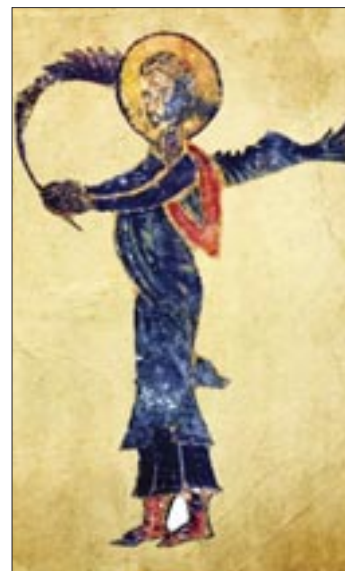
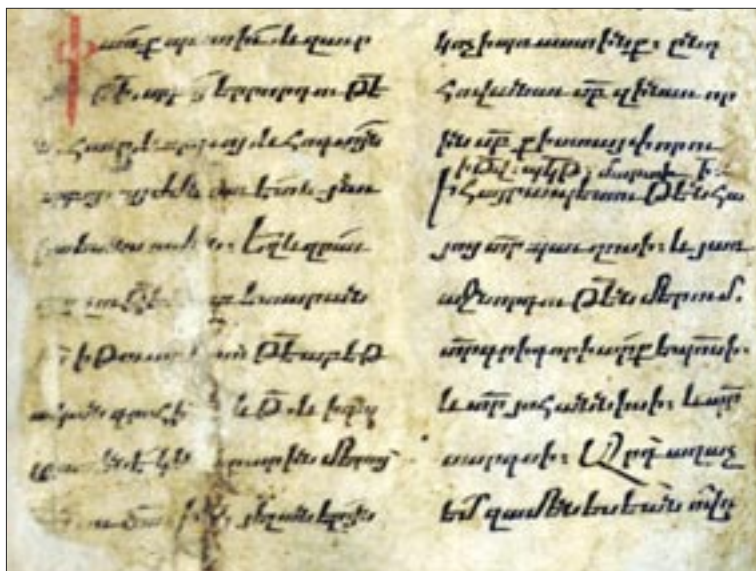

նեսեան ովդ. որ լուսերամից, որք հանդիպիք այսմ ածախաւս. մատենիս, կարդալով կամ արինակելով և կամ տեսանելով յիշես- ջիք ի մաքրափայլ աղաթս ձեր գտացաւոյ սբ. աւետարանիս, զսրբայսէր և զմաքրամիտ և զհեզայիոզի քահայն. զտր. Անանիայն և զկենակիցն իւր զԵլիսաթուն և զծերունի ծնաւոյն զպր. Մկրտիչն և զեղբայրն իւր զպր. Ազարիայն և զքուրն իմ զՀռոքսիմին և զկողայկիցն իւր զպր. Գրիգորն եւ զփոխեցեալն առ Քս. զծնաւոյն իմ զՌիսաթունն և զպր. Պատուականն և զՅովհաննէսն և զայլ ամ. ազգային սորէ հանգուցեալ ի դուռն **Սբ. Գեորգեայ Մեծ Զինաւորին**, որ ստացան զսբ. աւետարանս ի յարդիւնաւոր ընչի իւրեանց ի յի- շատակութի. ոգոց իւրեանց և ի փառս Քի. այ. կատարելով զբան մարգարէին, որ ասէ երանի որուն իցի զաւակ ի սիովն և ընդանի յեմ.: Ընդ մմին և յիշեսջիք զհեզահոգի զպատուելի և զմաստնայսէր [աւա]զ էրեցն զտր. Մկրտիչն և զնորա բողոքոջ որդին զտր. Յո- հանէսն եւ ընդ մմին յիշեսջիք զալկորեալ ծերունին զՅովէս քահայն. և զորդին իւր զտր. Մովսէսն արինայպահաւ և զորդին նորայ Դե- ...սիկն զտր. Ղազարն: Ընդ մմին և յիշեսջիք զմաստուն և զարի- նապահ քահայն. զտր. Ներսէսն: Ընդ մմին և յիշեսջիք զՍիմէովն և զխոնարի հոգին քահայն. եւ որ են սպասաւոր **Սբ. Գեորգեայ Մեծ Զինաւորին**, որ առատն է ի տուրս բարեաց և ողորմած յամի ձեզ և մեզ ողորմեսցի և մնա փառք յամի ամեն: Զաղբատս ի բարեաց և զփարթամս ի չարեաց զՅովաննէս սուտանուն գրագիրս ասկաւոս և ծաղկաւոս և պատկերիս նկարաւոս սբ. աւետարանիս, աղաչեմ յիշել ի տր. և թողութի. խնդրեցէք յանցանաց իմոց զի յոյժ մեղուցեալ եմ և անարժան: Յիշեսջիք և զհոգևոր վարպետն իմ զՄովսէսն և զՅովէս. վարպետն և զծնաւոյն իմ զԿարապետ քահայն., որ ի հետ մեզ շատ աշխատեցաւ և զայլ ամ. ազգայինքն և ինքն և ինքն, որ առատն է ի տուրս բարեաց յիշողացոյ և յիշեցելոցոյ առհասակ ողոր- մեսցի ամեն ամեն և եղիցի:

Հիշատակարան հետագայի.

Առք համազոյ անբաժանելի և միասնական սբ. երրորդութե. և մի ածութե. հաւր և որդոյ և հոգոյն սրբոյ ամեն: Արդ զվերջին ստա- ցաւոյ սբ. աւետարանիս ի թվիս հայոց Ռ-Գ. (1554) էր, որ ստացաւ զսբ. աւետարանս Ստեփանոս աղէն իւր սրտի աւժարութեբ. և եռա- փափագ սրտիւ ստացաւ զսայ հալալ ընչից իւրոց յիշատակ իւրն և իւր ծնաւոյն, հաւրն իւրոյ՝ Կիրակոսին և մարն՝ Միրայիսաթունին և կողակցին իւրոյ՝ Մելիքիսաթունին և որդոցն Դօլիփաշին, Կիրա- կոսին և կրսեր. որդին Մկրտիչ քահանայն և կողակիցն Անայիսա- թունին և Բիարին և որդոյն՝ Մարտիրոսին և կողակիցն Համանգուլին և որդոցն՝ Աբրիհամին, Ովասափին և որդին Առաքելին և կողակցին՝

Մինային և որդոյն՝ Մելիքջանին և նորայբողոքոջ որդոյն՝ Կիրակոս սարկաւագին և այլ ամ. անտանեացն կենդանեացն և հանգուցելոցն իշեսջիք ի աղաւթս ձեր և ամ. ողորմի ասացիմէք զպարոն Ստեփանոսին և որդոյն Սկրտիչ քահանային, որ ի ձեռն այլ ազգաց գերի էր զաւետարանս վս. հոգոյ իւրոյ երեստ բազում ինչս և է առ հոգոյ փրկութե. իւրոյ: Արդ աղաչեմք զամենեսեան որք հանդիպիք ի սմայ կարդալով կամ արիմակելով յիշեցէք ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր, զի զպարոն Ստեփանոսն և զորդին զտր. Սկրտիչն ով մեզ իշէ. լի սրտիւ ամ. ողորմի ասէ ամ. իւրն ողորմեսցի իւր միւս անգամ զալըստեանն ամեն: Ի թգրութի. շահ Թահմազին ի հյրպտութի. **Էջմիածնայ** տր. Միքէլ. կաթողիկոսին և սուտանուն Ռեան փոքր իշատակս. գրողին, ամեն, հայր մեր:

Այլ.

Առք համագոյ անբաժանելի և միասնական սբ. երրորդութե. և մի ածութե. հայր և որդոյ և հոգոյն սրբոյ. ամեն: Արդ զվերջին ստացաւ սբ. աւետարանիս ի թվիս հայոց ՌԾԴ (1605), որ ստացաւ սբ. աւետարանս սուտանուն տր. Ղուկասն իւր սրտիւ ստացաւ զայլ հալալ առաւ սբ. աւետարանս պարոն ըՍտեփանոսի թոռն Առաքելէն և իր հայրն տր. Սկրտիչն, որ Առաքելս սբ. աւետարանս ծախսեցի տր. Ղուկասին ի ԶՌ (6000) դեկնի: Թէ ազգական, թէ գեղական, թէ Առաքելն ինքն, թէ այլ էլունն անի նգոված է սբ. աւետարանիս պարդականէ արն ի դատաստանին: Վսն. առնէլին աւետարանիս վկայն Գրայգոս վարդայալետն, ուլուն վկյ. Մարտիրոսն, վկյ. Յուդուլուն, վկյ. հալակեցի

Մարգարէն, վկյ. Սարկիս հաբէղէն, վկյ. ամ., վկյ. որ տր. Ղուկասն առաւ հալալ ընչիս է: Յիշատակ իւրն և իւր ծնաւդացն հայրն իւրոյ Սկրտիչն և մարն իւրոյ Դիլաշտն, իմ կողակիցն Գուլին և իմ որդիքն Սկրտիչն, Իլիէլն., Յիսային և դուստրն Մարդին և եղբարքն Դաթին և իմ քիրն Թուրվանդին և հանգուցեալ եղբարքն Էտկարն, Ովանէն և իմ հուրողբերն տր. Սահակն և իւր որդին Սարկիսն և իւր կողակիցն Շահունն, գրիչս սուտանուն տր. Թումէս, որ գրեցաւ և այլ ամ. անդանաացն, կենդանացն և հանգուցելոցն յիշեսցիք ի աղաւթս ձեր և ամ. ողորմի ասացէք տր. Ղուկասին: Արդ աղաչեմք զամենեսան, որք հանդիպիք հսմայ կարդալով կամ ուրիմակելով յիշեցէք ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր տր. Ղուկասին և իւր որդոցն, ով մեզ յիշէ լի սրտիւ ամ. ողորմի ասէ, ամ. իւրն ողորմեսցի իւր միւս անգամ զալըստանն ամեն: Ի թագաւորութի. շահ Ալասին, հայոց կաթողկոսն. Թաթէվու հայրապետ տր. Մարտ[իրոս] արհակոսն.:

Այլ.

Ես՝ Առաքելս, տր. Սկրտի. տղայ, ծախսեց Կարմիր աւետարանս Ղուկաս իրիցուն, ով որ հետ ու առաջ տայ անիծացաւ, ետիս լինի: Ես տր. Մէլքիսեթս ըս գիրեցի տր. Յոհան վկ., ամ. վկ., աւետարան վկ.:

Այլ.

Դարձլ. յիշեցէք ուստայ Ղազարն, որ կոստողն նորոգեց, յիշեցէք ի Բս.:

Կնքադրոշմ.

Սուրբ Գէորգ եկեղեցի, **Թեհրան**, 1882:

Բ. Ավետարան, վայր՝ Սբ. Աստվածածին, Սբ. Ստեփանոս Նախավկա, Սբ. Գևորգ Ջորավար, Շատվան, քիվ՝ 1459, գրիչ՝ Մելքեսեք քահանա.

Հիշատակարան գրչության ժամանակի.

Արհնութի. գոհութի. բարեբանութի. գթածին, ողորմածին և մարդասիրին, այ. հար, այ. որդւոյ, այ. հոգւոյն սրբոյ, եռանձնեայ, եզակի, համագոյ, համակամ, միաշար, անորիշ, անբաժանելի, անքակ և անքանակ միասնական սբ. երրորդութեն. այժմ և անզրուա յափտենիւ ամէն: Որոյ շնորհօք աւարտեցաւ եռահրաշ և հոգիազարդ աւետարանս, որ է շաղկապեալ աւետարանչացն ըստ բազմերանգ գունոց ի մի ոստայն անկելով հանճար, զոր արւեստաւորեալ անուշոցաց ծաղկանց եւ դեփեցական կազմութե., որ ըստ հոգւոյն յատկութե. նմանի: Չանագան որակութե. գաղափարելով ըստ յորունց արփիացելոցն դասակցութեց., առ ի յարմարումն եկելէցոյ յաղի խաղաղութե., զվսոյն պատշաճել, զի յայսմանէ կատարելութի. չորս աւետարանք ի բազում պատճառէ չորեք կերպեան կենդանիք, մարդ, առեւծ, եզն, արծիւ, չորս նիւթք աշխարհիս հող և ջուր, օդ և հուր, բշմամիք անհաշտելիք և սիրելիք անքակտելիք: Չորս չորս գիրք անուան ամենասբ. երրորդութեն. հայր, որդի, հոգի: Չորս գետք՝ բղխեալ ի դրախտէն՝ Փիտոն, Գեհոն, Տիգրիս և Եփրատէս: Չորս անգիւն և չորս եղջիւրք սեղանոյ: Չորս դէմք սրբոյ խաչին: Չորս առաքինութիւք՝ հոգւոյ արիւթի., ողջախոհութի., սրբութի. և արդարութի.: Չորս ծագք տիեզերաց՝ արեւելք և արեւմուտք, հիւսիս և հարաւ: Չորս բանք աւետարանիս՝ պատգամ և պատվիրան, սպառնալիս և աւետիս: Չորս բանիւ խաւսի աւետարանս.՝ հրամանաւ և խրատու, արինակաւ և վկայութե. եւ այլ բզմ. պատճառքեն յորս գաղափարին չորեքեան աւետարանս, որոյ ցանկացող եղեալ սբ. աւետարանիս բարեպաշտ և ածասէր. տանուտէրն Մկրտիչ, որ միշտ և հանապազ բորբոքէր ի սէր սբ. և ի տիեզերաբարոզ քառավըտակ սբ. աւետարանացս և ըստ բնատր բարոց բարոյն ախորժական կամօք և մեծաւ տենչմամբ ստացաւ զսբ. աւետարանս ի հալլալ վաստակոց իւրոց անջնջելի արձան ի մըլխիքարութի. հոգոյ իւրոյ և ի յոյս փրկուե. եւ ես յոգնամեղս և փրժունս ի գրչաց սոսկ անուն քի. Մելքեսեք տեսի գիափագ և զսէր սորա զոր ունէր առ հոգեւորսն և ըստ իմում կարի յանձնառեալ կատարեցի զսբ. աւետարանս զայս ի թրականութե. հայկազան տումարիս ի յինն հարիւր և ի յութն (1459), յերկիրս **ընդդսոնեց.** ի գեօղս, որ կոչի **Շատտուան**, ընդ. հովանեաւ **Սբ. Ածածնին.** և **Սրբոյն Ստեփանոսի Նախավկային** և **Գեորգեայ Ջօրավարին** և **Սբ. Ոսկեանց քիիցն.**, որ աստ կան կառուցեալ: Արդ յերես անկեալ աղաչեմ զձեզ ով մանկունք սբ. եկղոցյ. յիշեցէր ի Զս. զստացող սբ. աւետարանիս և

ած. ողորմի ասացէր Սկրտչին և ծնողաց նորին՝ հարն՝ Յոհանիսին, և մարն՝ Շնոտորին, և եղբօրն՝ Թումային, և կողակցին իւրոյ՝ Ջանմէլէքին և որդոյն իւց. Գօրգիմէլէքին և մեծ պապուն Ածատրուն. և քեռեացն՝ Ատոմին, Կերակոսին և Վարդանին և և ամ. ա[ր]ե[ա]ն մերձատրացն [ած. ողորմի ասացէր ամէն]: Դարձեալ յիշեցէր ի Քս. զծնողսն Ջանմէլէքին՝ զԳուլամիւրն և զՆիգարն և զեղբայրքն՝ զԲախշայիշն և զԱշայիշն և զդուստր Ջանմէլէքին, զՇաղիփաշէն և զփեսայն զՅովանէսն և զորդիսն իւց. զԲարդուղիմոս., զԽողդեղ, զԹմյ., զԸղստակէս, զԳուլագիգ, զՆաղրմէկ, զՄարիմէլէք և զԹանսուխ և զայրն զՄարոյն, զՎարդմանուկ և զորդիքն իւց.

զԲարսեղ, զՅակոբ, զԽալէֆայ և զԳուլփայ, զփոխեցեալքն ի Քս. և դեռաբոյս տղայքն իւց. զՆերսէս և զՄուրատ: Ընդ նոսին և (այրած) զ[իս զ]Մելքեաթ անարժան [քահանա] գրող սորա, [և զծնող իմ] զՍտեփան [և զԽողդեղն և զորդի]ն իւր [զԱւետիսն, որ է ժառ]անգ [ւր. աւետարանիս և զքորն ն]ոյ. և զԳօհար և զեղբայրն իմ զՍիրուն սրկզն. և զքոյրքն իմ զԴօվաթ և զՀռիփսիմայ և զտղղայքն իմ զՍիրուն, զԳորգ և զԽալիմար և զամ. արեան. մերձատրսն իմ, յիշեցէր ի Քս. և ած. ողորմի ասացէր աղաչեմ զձեզ: Դձլ. կրկին աղաչեմ զամենեսեան սիրովն Քի. ած. ողորմի ասացէր ստացող ի սր. աւետանիս. ածասէր. և բարեմիտ տանուորոջն՝ Սկրտչին և ծնո-

դաց նորին՝ Յոհանիսին և Շնոհուրին, և եղբօրն՝ Թմյին. և կողակցին՝ Ջանմէլէքին և որդոյն իւց. Գօրգիմէլէքին և մեծ պապուն Ածատուր. և որդոց նր. Ատոմաւետիսին, գՆոյնոյֆարին և գկողայկիցն Աւետի]սին գԽալիւնարն:

Այլ.

Արդ, ով եղբարք խնդրեմք ձեզանէ, որք հանդիպիք աւս. կարդլվ. բարձէք ի սմանէ զսրդալն և զպակասն և գրի խոշոր և մանտրն կամ օրինակելով, արդ ով ած. ասէք:

Ծանոթ. գրչութեան ժամանակի հիշատակարանը տես՝ **Երեմեան Ա.**, ԺԵ դարի մի նոր ձեռագիր ատետարան, «Բազմավէպ», 1952, № 10-12, էջ 244-245:

Հիշատակարան հետագայի.

Ես՝ Ագարայի, չեմ արժայն, ուստի անյուն Քս. տէր Յակոբս ծ. գինեցի սրբ. ածայշունչս. յիշայտակ ինձ և ծնողաց իմոց տր. Միխրարին, ի Քս. ած. հաւգու...: Թէ կարդալով կամ թէ արինակով, մէն բերան ած. ողորմի ասացեք, ամեն:

Այլ.

Ի տրտմաչգեայ վշտալի տր. Յովհաննէս Խաչկէս., նուիրեալ զայս սր. մատեան առ տր. Յակոբ քննյն., որ ի **Աբբարիք** գեօղն, ի **Ջուլյ**. 1840 յունիսի 12:

Այլ.

Ի 1887 ի 21 փետրվարի, ես՝ Սեթ, և Սեթրաք Տր.-Յակոբեանս, որ վաղճանեցաւ մայր մեր Յէրիքն, մեր յօժար կաման այս աւետարանս տվինք տր. Գրիգոր Յախվերտեանին, փոխարէն թաղման և ամ. արարողութե.: Ես՝ Շահվալատս, վկ.: Ես՝ Գալուստս, վկ. եմ:

Այլ.

Սոյն սուրբ ծաղիկ ավետարանը մենք՝ Տէր-Գրիգորեաններս՝ Յովհանէս, Այվագ, Արշամ, մեր յօժար կամաւ մեր սիրելի մայր Թամիեանի մայից ետոյ, նրա հիշատակին նվիրեցինք Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցուն: **Հէշմաթիէ** թաղ, **Թէյրան**, 1960 թուի, փետ. 28-ին: Արշամ:

Գրչափորձություն.

Կու նշանակէ. Փլ. խբջբն բագրվ, դտգվ ժայ. ՋՄԽԶ ոաբժ. փվլ. (ծածկագիր): Ջայս գիրս, որ գրծ. է Քի. ծառայ Ավետս, գրեցի թվին Ռ-ՃԾԷ (1708) շրաթ. Քս. գրախբէր: Փ-իւրին ընկերն Ք-էն է, Լ-իւնինն Ի-նի, որ ոչ էդ պէտէ:

Այլ.

Հաղվերդեան ցեղը, որ սկզբում եղել են **Ջափլաղի Բաղմաղի** գիւղում, որ յայտնի են եղել անուամբ Ագառու որդիքն Շահւերդին,

Ծանոթ. ծածկագիրը եղբայրագիր է, որը վերծանվում է տառերի փոխարինման ետ և առաջ սկզբունքով. «Քի. ծառայ Ավետս, գրեցի թվն. Ռ-ՃԾԷ շրաթ. Քսի.»:

Ալլավերդին, որ ձեռնադրեց տր. Գրիգոր անունով քինայ., ապա ձախորդ պարագաներից ստիպւած **Բաղմադուց** չում են **Բուրվարի** գավառը, նախ **Անաւ**, ապա բնակութիւն են հաստատում **Ջհան-խօշ** գիւղում: Տէր Գրիգորի որդիքն՝ Եղիա, Ազիզ և Ենօքն, որոնք իրենց քաջարի գործունեութեամբ ստանձնեցին հարստութիւն և հռչակ անուն հայ և պարսիկ լօռերի առաջ: 1880 զօրօրինակ պ. Ազիզը տանուտեր դառաւ բախտիարցի խաների կողմից քաջութեամբ հռչակ անուն արած ամեն տեղեր միշտ իւր փոքր եղբօր՝ Ենօքի հետ ծառաներով ձիատրամ շրջում էն խաներու մօտ՝ յաճախ զինւած հրացաններով: Շատերքն կ'յիշեն և թէ ականատես

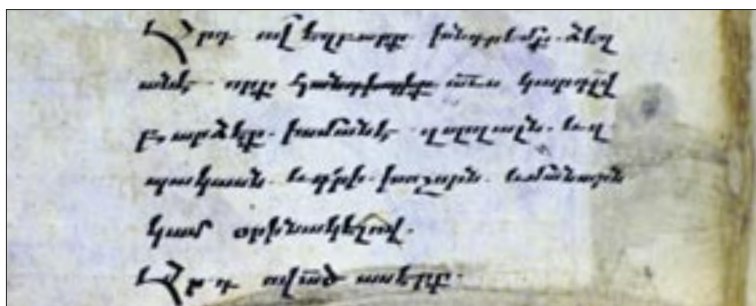
են եղած պ. Ազիզի ձեռնառատութիւնը և թէ քաջարի սիրտն: Օրինակ՝ **Չարքազ** գիւղի Տերքադ Հասանալի անունով յաղթանդամ անձն, լսելով Ենօքի ու Ազիզի համբաւ ու գովքը, լօռերու մօտ պարսաւում է թէ, ինչ եք գովում, հայի գնդակն մարդ չի սպանի, լուրն հասնում է Ազիզին, մտքում խորն դնում է մի օր, երբ նոյն մարդն գլխով զինւած անցնում էր դեպ **Անաւ**, Ազիզն հիսանի տակով ճանաչում է, հեռից շտկում հրացանը և կանչում դիմացի խանին, թէ նայիր հայի գնդակին ու իսքում ձիուն գլորում, քայիզն նոր հասկանում է միտքն, թամբըն շալկած գնում է պ. Ազիզի մօտ, ուր մեծ յարգանք ու պատւի առնում, երբ հիւրն բարի հրաժեշտ է տալիս

մեկնելու, պ. Ազիզն հրամայում նախօրոք մի լաւ ձի թամբած նւիրում է խանին, ահա ձիուդ փոխարեն միայն թէ միւս անգամ չկրկնես հայի ստորութիւնը, լաւ գիտցիր հայը հայ է և քաջագունի գործող: Միքայէլ Տ. Գ. Տր.-Պետրոսեանց: 1950, Թէհրան:

Այլ.

Բուրվարի շրջանը հեռու է ընկած քաղաքներից և պատած է բարձր սարերով, մաքուր է օդն ու կլիման: 1603 թ. Շահ Աբասի օրով զօռի թողել ու գաղթել են պապերն մայր **Հայաստանից**, նախ **Սֆահան Զուլայ**, ապա **Փերիա** ու **Բուրվարի**: Փանրահ 700 ընտանիք, Փահրա 600, Հումա, Ռայիլ, Խաիքքիա, Չունխրա, Քավագ, Գոլքիար, Անաւշ, Շարավա, Բուրք, Փարմիշան, Ջանխտշ, Չիշմիար, Չարբաս, Քունտրիս, Աբարիք, Ազնա, Մուղանակ, Խոսրովաբադ, Գուրան, Սանգսֆիդ, Գովգ, Խաքքադ, Ղարաքիարիդ, Խորգոդ, Ֆարաջաբադ, Դէյնով, Նասրաբադ, որ 1918 Տէր-Պետրոսեաններն **Սանգսֆիդից** տեղափոխեցին **Նասրաբադ**: Սոյն գաւառն յաճախ հալածանք մեղութիւնների. են մատնուել ու միշտ աւանդաբար որդոց որդի հայրեր յոյս են տուել, թէ չպիտի մոռնաք ս. կրօն, ազգ ու հայրենիք, մինչեւ յոյսով անվ. կվերադառնաք հայ-

րենիք և ահա 1946 թ. նժդեհ ու տառապեալ հայերու բախտը ժպտաց ու մայր հայրենիքի դուռն բացւեց ա. ներգաղթն սկսեց, առաջին կարաւանին **Ջափլաղ** գաւառի հայերն ներգաղթեցին, սկսած **Չարքաղից Հօսենաբաղ, Թոխմար, Հաջիաբաղ, Փրչստան, Բրք, Չառնա, Գուրջի, Բաղմօվտի, Ազնա և Մարգիան** գիւղերն: Նոյն աշմանը ևս **Բուրվարուց** 7 գիւղեր ներգաղթեցին հայրենիք: **Քունտր, Չարքազ, Ջանխօշ, Շավրավայ, Բուրք, Անաւշ և Փահրայ** հայ գիւղերն, երանի, հազար երանի, որ արժան եղան ա. ջուր ու հողին, իսկ միւս գիւղերն մնացին դժբախտ ու թշուառ, քայքայւեցին, ցիրուցան դէպ **Թէրան, Քեարաշ** և այլ տեղեր:

Ջհանխօշ. Ազիզ և Ենօք, Եղիա եղբայրներն **Ջանխօշ** գիւղն հաստատուելով ճոխացրին բոլոր շրջանը ու մեծ համբաւ հռչակեցին, յաճախ նեղութեան ու հալածանքի մէջ կուի էին բռնում տեղացի լօռերու խաների հետ: 1909 թ. **Նաջիվանդի** բարբարոս ցեղեր 800 զօրքով բաշխբազուկներ հարա էին տալիս, շրջապատում են **Ջանխօշ** գիւղն: Ազիզ և Ենօքն իրենց եղբայրներով, դրացիներով դիմադրում, 5 օր աննդատ. կռում, մինչև սպառում է փանփուշ. ու մթերքը: Ազիզն Ենօք եղբոր հետ խորհելով, թէ այլևս ոչ մի տեղից

յոյս, օգնութիւն չկան, որոշում թշնամու շղթայով կտրել և ժողովորդն կին, երեխա, չել դէպի **Չարքաս** գիւղն և սկսում մեծ վայմասուն, թշուառ հայերն երկիւղից փախուստ են տալիս այդ թովպէին, զօրքի պարագլուխ Ալլահբախշը տեսնում հայ կանանց քօչելն, ձին քշում կտրում առաջներն որպէս կողոպտի և անպատուի: Շուտով նկատում Ազիզը տեսարանը, ձայն է տալիս Ենօք եղբօրը, քաջ եղիր դէյրաթի ու պատուի ժամ է, պիտ սպանել հրեշին և փրկել նամուս, երկուսով զենքերն շտկում դէպի գազանաբարոյ հրեշին, ուղիղ գնդակներն խրեցին կրցքի ու դիաթավալ ընկավ սատկաւ, անվնաս հայերն դուս պրծան, իսկ գիւղն բռնեցին կրակով վառեցին 1909 հոկ. 10-ին, թշուառ գիւղացի ցիրուցան եղան, ամեն տեղեր ապրելու միջոց ճարել, իսկ պ. Ազիզ և եղբայրներն բնակեցին **Շավրավայ**, քանի տարի ևս յաջող ապրելով մահ ճաշեցին: Սրանց ժառանգները եկան **Գովզ** բնակեցան ու հտս. հետէ տեղափոխեցան **Թէրան** մայրաքաղաքն շնորհիւ Ենօքի որդի Արշակին ուր և սեփական տուներ սարքեց ու ապահովեցրեց նմանապէս և միւսներն: Յիշեցէք և զիս նաաստիս Միքայէլ Տ. Գ. Տր.-Պետրոսեանց:

Գ. Ավետարան, վայր՝ Սր. Գևորգ, Սր. Հակոբ Սքանչելագործ և Սր. Նշան՝ Ակգոր, թիվ՝ 1470, գրիչ՝ անհայտ: Կազմի երկու կողմերում կցվել է ավելի վաղ ժամանակի Ավետարանից առանձնացված երկու թերթ: Ավելի ուշ ազատ էջերում ընդօրինակվել է նաև «Գիրք հարցմանց երիցս երանելի սրբոյն հօրն մերոյ Գրիգորի Տաթևացւոյն»:

Հիշատակարան գրչության ժամանակի.

Արդ եղև գրաւ գրչութե. այսմ ածային. սր. աւետարանիս, ի թվականութե. հայկազեան տաւմարի ԶԺԹ (1470), ի դառն և ի դժնեա և յանբարի ժամանակի, յորում նեղեալք յանաւրինաց և յանիրաւ պահանջողաց Խ... (միտումնավոր ջնջված), ի գեղս, որ կոչի **Ակգաւր**, ընդ հովանեաւ **Սր. Գևորգիս** և **Սր. Յակովբ Սքանչելագործ Խաչիս** և **Սր. Նշանիս** և այլ սրբութեցս. որ աստ կան եւ սր. եղբարցս՝ Եղաւամշին, քոյրն իւր՝ Նասրագուլն և Դաստագուլն, ած. յիշէ զիրանքն, Համանգուլն ի բարին:

Հիշատակարան հետագայի.

Չվերջին ստացողն սր. աւետարանի {ն}ս գԱռաքելն, որ ըստացաւ զսայ ի խալալ վաստակոց իւրոց, յիշատակ իւր և ծնաւոյաց իւրեանց՝ հաւրն Պարսումին և մաւր Սինամին եւ քվերք Թամամ և զՕղնփաշէն. և Զաւարդն և զՄերում եւ գորդիքն իւր՝ Գրիգոր և զՎարդանէս, Սիայնոն և դստերն իւր Էմենփաշէն, Սալթանփաշ., Ազիզփաշէն: Յիշեցէք և ած. ողորմի ասացէք նց. ամեն: Դարձեալ յիշեցէք կրկին անգամ գԱռաքելն և զկողակիցն իւր Սլիմ. յիշեցէք և ած. ողորմի ասացէք ամն. ած. ողորմի: Դարձեալ յիշեցէք զԳրիգոր. որ և զկողակիցն իւր զԱւրէն և զորդեքն իւր Ածայտուրն., Յակոբջան, Սիայնոն և զՊարսունմն. և զդստերնք. Գուլվերիխան և զՄարիամն, Աղլանփաշայէն և զՏուտունին դուստր Մուրասայ յիշեցէք և ած. ողորմի ասացէք նոցայ ամեն: Ած. ողորմի հայր մեր, որ եօթն բանն, որ Քս. խօսեցաւ ի վերայ խաչին, առաջին թողսց. զմեղս, Բ. այսօր ընդ իս իցես ի դրախտին: Գ. կին ահայ որդի քո: Դ. ծարաւի եմ: Ե. էլի էլի լամասայ փաքբանի: Զ. զձեռս քո աւանդեմ զգոգի իմ: Է. ամ. ինչ կատարեալ է: Թվն. Ռ-ՉԹ (1640):

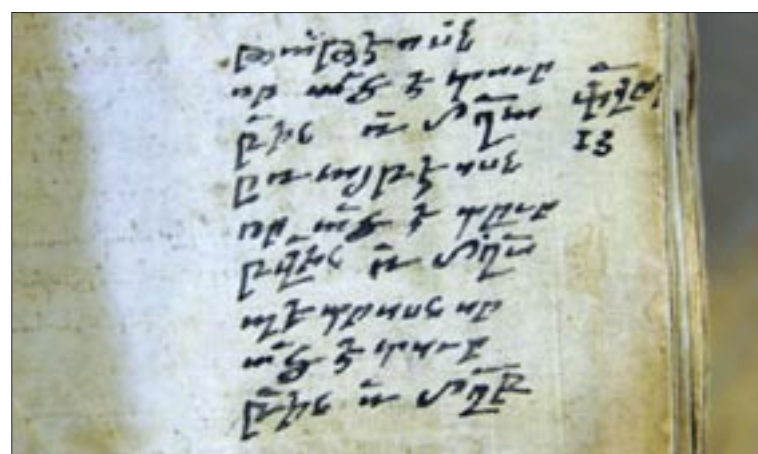
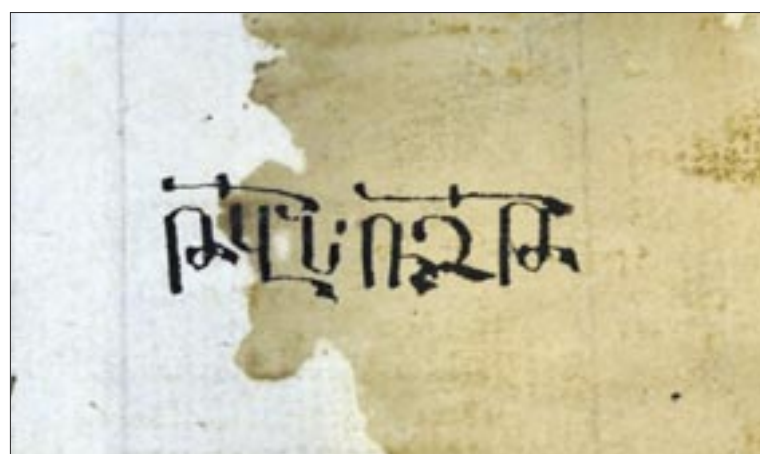
Այլ.

Թաթնոսն, որ ած. է տուր, թին. ՌՄՂԱ (1842), փվր. 13, ըմպէտնոսն, որ ած. է տուր թվին ՌՄՂԱ (1842), Պետրոսն, որ ած. է տուր թին. ՌՄՂԲ (1843):

Այլ.

Չվերջին ստացողն Տիգրան Յովսէփեան՝ որդին Յովսէփի և թոռն տէր Վարդան պապի: Տիգրան:

Գ. Ավետարան, վայր՝ Սբ. Ամենափրկիչ, Նոր Ջուղա, թիվ՝ 1666, գրիչ՝ Ազարիա.

Հիշատակարան գրչության ժամանակի.

Փառք ամենասբ. երրորդութեն. հօր և որդոյ և հոգոյն սրբոյ այժմ և յաիտեանս անգրաւ յաիտենից, ամէն: Արդ ես՝ գտրուի և անարժանս սուտանուն քրիստոնայս. Ազարիայ, շնորհօքն Քի. և ողորմութքն. ի վերջ հասուցի ըզսբ. ատետարանս ի թուականիս հայոց ՌՃԺԵ (1666) ամին, ի հայրապետ. հայոց հանուրց սեռի տեառն Յկբա. սրբազան կթղկսի. և ի վր. տեսչութե. նահանգիս հեգահոգի տեառն Դաթի և Ստեփաննոսի: Արդ գրեցաւ զսբ. ատետարանս ի գեօղաքադաքն **Ջուղայ**, ի դուռն **Սբ. Ամենափրկիչ** վանից: Ամմեղաղիւր լերուք խոշոր գոց. և սխալութե. սորա, զի կարն մեր այս չափ է և ոչ աւելի գիտեմ:

Արդ յերեսանկեալ աղաչեմ զամենեսեան, որք հանդիպիք ի սմա կարդալով և կամ օրինակելով, յիշեցիք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զբարեմիտ և երկիւղած այ. զխոհեմ զպարոն Մինասն, որ ստացաւ զսբ. ատետարանս ի հալալ վաստակոցն իւրոց յիշատակ իւրն և իւր ծնօղացն՝ զԳրիգորն և զԱխանէսն և զմայրն իւր՝ Շահումն և եղբայրքն իւր՝ Յովանէսն, Յակոբն, Արիստակէսն, և զքորքն իւր՝ Գուլջահանն, Հրափսիմէն:

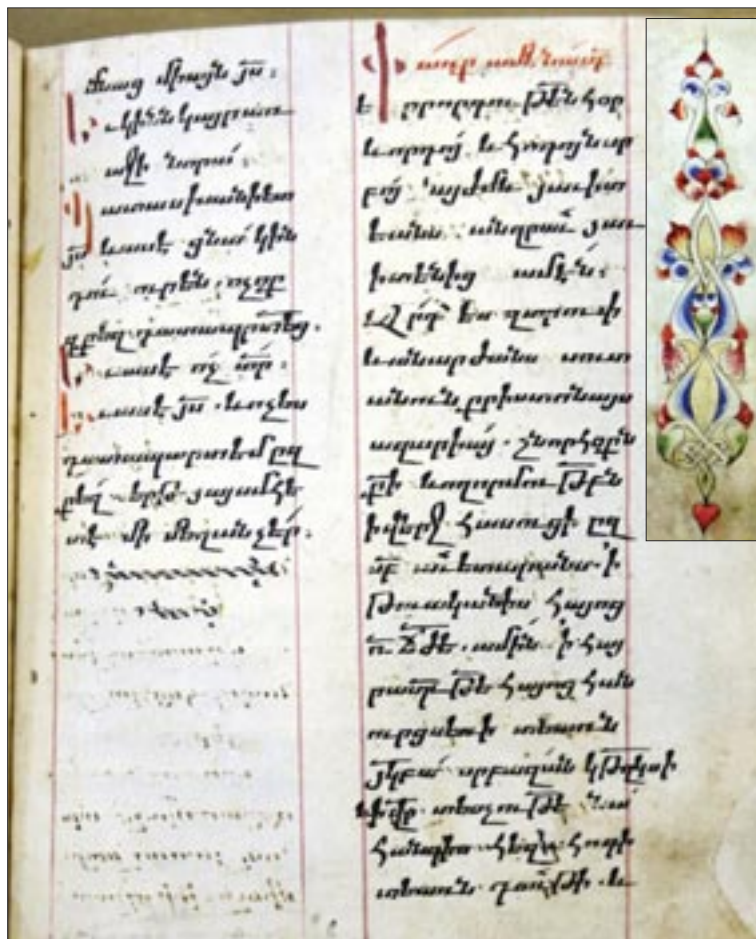
Դրձլ. յիշեցէք ըզՄինասն և զկողակիցն իւր՝ Գոհարն, և զմիւս կողակիցն իւր՝ Սօլթանն և զորդիսն իւր՝ Մարտիրոսն, որ հանգեաւ առ Քս. և տր. ած. զարքայութիւն. իւր պարգևեսցէ և զմիւս որդիքն՝ Տէրոնն., Անտոնն և զդուստրն՝ Խանումն և Խանգատէն, Հրափսիմէն և հանգուցեալ դստերքն՝ Խանումն և Աղաջանն:

Կրկին անգամ յիշեցէք զՄինասն և զհօրեղբայրն իւր Բարխսօր-
դարն և զդուստրն Խանադէն և որ յիշէ յիշեալ լիցի ի միւսան գալլս-
տեանն Քի. ամէն: Հայր մեր: Եւ որ ծախէ զայս աւետարանս
պարտական լիցի Քի. դատաստանին Մինասին, զծախողն մասն ի
Յուդայէ առցէ:

Հիշատակարան հետագայի.

Դառցեալ յիշեցէք զողորմած հոքի Սարքիսն լէն(°) յուր որդիքն
Յօվսէրն, Մօվսէսն և յուրանց հագուցեալ. մարն Մասրուրն և ածայ-
սեր. քիանայք յիշեցէք յիշատակ Հօվսէրի կենդանի որդի Համբրցն.
և Վարդանին դուստրն Մարքէրիտն, Մարիամն և Մօվսէսի կենդանի
որդիքն յԱռաքելն, Սարքիսն: Օվ տէսնայք, յիշեցէք կողայկեցն
սոցայ՝ Զարդարն և Դաքուին: Օվ սրագան. քիանք. յիշեցէք յիշեալ
լիցիք առաջի ածեղեն. Քի., հար. մեր յերկին ամէն:

Այլ.

Դարձեալ յիշեցէք Մօսէսի որդի տր. Գալուստն և զդուստրն. իւր
Հեռիքսիմն, Կատարինն, Բաղդազուն և զկողակիցն իւր Մարգա-
րիտն:

Արձանագրութիւն կազմին ամրացված արծաթյա խաչին 11 տող.

Յիշատակ է | **Վանակա Սր. Մինասայ** եկեղեցւոյ, | Եղիայ |
Վարդանեալնէ: | 1887, | յուլիսի | 11:

Ե. Ճառընտիր, վայր՝ Սբ. Հակոբ Ալիյան (Սբ. Ընծայաց լույս), Ագուլիս, թիվ՝ 1673, գրիչ՝ Մաթեոս քահանա.

Հիշատակարան գրչության ժամանակի.

Յիշատակարան է սուրբ գրոցս: Առք ամենասբ. երրորդութեն. հօր և որդյոյ և յոգոյն սրբոյ: Որ ետ մեզ կարողութի. հասանել ի յետին գիծ, ոսկեփոր, որ այժմ կոչի ճառընտիր, ըստ մերում տկարութես. փոքր ի շատե, ծաղկաքաղ արարի ի յածաբնակ. գեաւոս **Ագուլիս**: Առ ոտս սբ. տաճարիս առաքելոյն, որ է **Յակօբ Ալփեանն**, որ այժմ ասի **Ընծայեաց լույս**: Ի խնդրոյ պատուական Յօհաննիս, որ մեծաւ փափագանաւք և տարփալի ցանկութք. ետ գրել ըզսա յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց՝ Ամիրին, Մարիամին, և եղբարն՝ Յովանէսին, հանգուցելոյն ի Քս. և որդոյն՝ Բաղդասարին և թոռոյն՝ Փիլիպոսին, որ տարածամ մահուամբ փոխեցաւ առ Քս. և թողեալ անմխիթար սուգ ծնողաց իւրոց: Եւ ես՝ ամենամեղ սխալամիտ գծողս Մաթեոս սուտ անուն քհ., տեսի ըզփափաք սորա և տկար անձամբ ի գրել սկսի: Եւ ընդ իմում կարի հանկ հանի և յաւարտ ածի շնորհօք ողորմութեն. Քի.: Եւ արդ զըրեցաւ սա ձեռամբ նոյն տխմար և անպիտան գրչի, յամի Ռ-ՃԻԲ (1673) թրականի մերումս տումարի, ի թգրութին. պարսից շահ Սուլեմանին, ի հայրապետութի. տն. Յակօբայ կրկսին., ի յառաջնորդութի. սբ. Թումայի առաքելոյն տն. Պետրոս վարդապետին: Արդ որք հանդիպիք սըմա տեսութք. կամ աւգտութք. ինչ իւրք յիշեցէք զստացող սորա: Դարձել. յիշեցէք զբարեմիտ Յոհանն, որ ըստացաւ զսա հալալ ընչից իւրոց: Վս. որոյ յոյս և ապաւէն զած., արարեալ և ետ գրել զսա իւր զաւակ ընդ հոգոյ և յիշատակ բարի յեկեղեցի: Չմտաւ ածեալ զասացեալն ի մարգարէէն, որ ասէ թէ երանի որ ունի զաւակ ի Սիւան և յիշատակի բարի յեւն.: Արդ այսմ երանութես. արժանացեալ բարեմիտ Յօհանն եւ ստացաւ զանառիկ մեծութիս. եւ զանկողոպտելի փարթամութիս.: Չայգիս վայելոյչ և զորախտս ածատունկս.: Չորթս ծաղկեալ և զծառս պտղալի: Չանուշահոտ ծաղկոցս և զվարթափրիք բուրաստանս: Չսեղանս ամենալիւր և զգինիս բարեհամ: Չուրախութիս. սրտից և զմխիթարութիս. վշտաց: Չխնդութիս. հոգոց և զսփոփիչս տրտմութեց.: Չփարատիչս ցաւոց և զառողջութիս. մարմնոց: Չգիրս ասեմ զածային., որ լցեալ է ամ. բարութք.: Արդ ես՝ ի տրուփս ի կարգաւորացս. և յետինս ի գրչաց անամբս Մաթեոս կոչիմ և թըմբրեալս ի մեղաց և անընդոտ մրափած: Մեծաւ յաւժարութք. գրեցի զսա յիշատակ Յոհաննիս և ծնողացն՝ Ամիրին, Մարիամին, ի կողակից Հազարվարդին և իւր դստերացն՝ Փարիխանին, Արգիլսանին, Թիլիխանին, Մարիամին և գՂայիթխանին, հարց և եղբարց, կենդանեաց և հանգուցելոց և ամ. արեան մերձաւորացն մեծի և

փոքրու. առհասարակ ամենեցուն ած. ողորմի ասացեք և ած. ձեզ ողորմեսցի յիւր միւս անգամ գալստեանն ամմէն: Դձլ. յիշեցեք մեղատոր գրչակս զհայրն և զմայրն իմ, զեղբայրքն և զքորքն իմ և դուք յիշեալ լինիք ի յայ., և գրեցի զսա **Միջի քաղ** ընդ հովանեաւ **Սբ. Ընծայեաց լուսոյն** քվին ՌճԻ և Բ (1673) ապրելի ամսոյն Ա (1):

Հիշատակարան հետագայի.

Սոյն ճառըս պատկանի **Սբ. Ընծայեաց Լոյս** ...խաչ եկեղեցոյն, 1855 ամի, Բ. Մ. Տր.-Սիբայէլեանց:

Այլ.

Ի դուռն **Սրբոյն Յակօր Ալփեանի** ընտրեալ առաքելոյն, Ատամ Թիլարենց., յուլիսի 10-ի գրվեցաւ 1867 ամի ի **յԱգուլիս**:

Այլ.

Յիշեցեք ըզմեղատոր գրչացս գրոյս, ըզհարս. և ըզմայրս իմ եւ եղբայրքս իմ յիշեալ լիցիք առաջի այ., և ըս գրեցի այս յիշատակս և աս ընտրի վրան Ատամ Ծատուրիս Թիլարենց., 1871 ամի փետրվարի 5-ին ի **յԱգուլիս**:

Այլ.

Դձլ. Յիշեալ մեղատորին գրչաց, զհարս և զմայր իմ եւ եղբայրք և յիշեալ լիցիք առաջի այ., գրեցի Ատամ Ծատուրի Թիլարենց.:

Այլ.

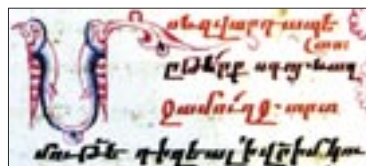
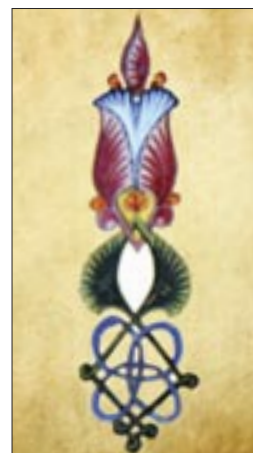
Ի գրոց **Սրբոյն Յակօր Ալփեանի**՝ ընտրեալ առաքելոյն: Կ. Աբգրենց.:

Այլ.

Սոյն ոսկեփոր Յայսմատուրք ձեռագիր գիրքն **Թեհրանի Ս. Աստուածածին** մայր եկեղեցուն նւիրեց պ. Միհրան Շահկալտեանը: 1943 թ. յունիսի 5-ին, **Թեհրան**: Միհրան Շահկալտեան:

Գրչափորձություն.

Դձլ. յիշեցէք մեղաւոր գրչակս, զհայրն և զմայրն իմ, զեղբայրքն և զքորքն իմ և դուք յիշեալ լինիք ի այ. և գրեցի զսա **Միջի քաղ** ընդ հովանեաւ **Սր. Ընծայեաց Լուսոյն**, (Ռ-Ճ) և ԻԲ (1673) ապրիլի ամսոյն Ա (1):

2. Հայսմավուրք, վայր՝ Սր. Ստեփանոս Նախավկա, Չորն Շամբա (Դարաշամբ), թիվ՝ 1686, գրիչ՝ Ստեփանոս Ջուղայեցի.

Հիշատակարան գրչության ժամանակի.

Ա[րղ] գրեցաւ [Ս]տեփ[անոս]: [Գր]եցաւ զսր. մ[ատե]լանս, որ կոչի յայսմաւոր ի թվականիս հայոց ՌՃԼ և Ե (1686) ամին, ձեռամբ մեղաւոր և անարժան Ստեփանոս սարկաւագի **Ջուղայեցոյ** ի յերկրին **Նախիջևանոյ** ի **Չորն Շամբայ** ի սր. ուխտն **Սրբոյն Սրբոյն Ստեփաննոսի Նախավկային** և առաջին մարտիրոսին, ի քազաւորութեն. տաճկաց և պարսից Շահ Սըլէյմանին և ի հայրապետութեն. տր. Եղիազարու սրբազան կթողկոսի., հայոց մեծաց, որ և **Աստապատ** եհատ և ետ իւրնց. վանիցն թէմ, զոր և սկիզբանն **Սր. Նախավկայինն էր** թէմ և իշխանութեն. **Նախիջևանու** Մահմատ ընդգախանին: [Դարձեալ յիշեցէք զստացող սուրբ գրոցս **գջորսեցի** Մարկոսն՝ եւ իւր ծնօղսն՝ զտէր Գրիգորն եւ զՋանխաթունն, եւ կողակիցն իւր՝ զԴօնայն, եւ զորդին իւր՝ զՄակարն եւ եղբարքն՝ զտէր Արիստակէսն, Փանոսն Պետրոսն] և զՊօղոսն [և զքոյրն զՄա]րիամն և Ջոջպապն [զտէր Յովան]էսն, որ ետ գրել զսր. [գիրքս] յիշատակ իւրն և ծնօղացն [յիշեցէք] և ամ. ողորմի ասացէք, [որ եւ դուք ողորմութի. գաջիք ի Քէ., [որ է արինեալ] յսմն. ամեն:

Դրձլ. յիշեցէք զառաջնորդսն **Սր. վանիցն Նախավկային** Յակովբ եւ Պետրոս վդպաքն., որ բզմ. *(պատուված)* յօժ]արութք. հոգաբ[արձու եղեն], որ գրչի սորա և *(ջնջված)* [և վերակացութեամբ ետուն] գրել [յիշատակ Մարկոսին և իւր ծնողացն և զոռնիկ գրչի սորա եւս ետուն ի յինքեանց, յիշեցէք և լի բերանօվ աստուած ողորմի ասացէք:

Դարձեալ յիշեցէք զմեղաւոր և անպիտան Ստեփանոս գրիչ սորա և իմ ծնօղքն՝ զՅովաննէս սարկաւագն եւ զԳօզալն, որ բազում նեղութեամբ և տառապանօք ի վերջ հասուցի զկնի երեք ամաց, յիշեցէք եւ աստուած ողորմի ասացէք, որ և դուք ողորմութիւն գտչիք ի Քրիստոսէ ի միւս անգամ գալստեանն իւրոյ ամեն:]

[Դարձեալ յերեսս անկեալ աղաչեմ զձեզ՝ օվ դասք սուրբ քահանայից և պաշտօնեից Քրիստոսի որք հանդիպիք սուրբ տառիս կ]արդալօվ կ[ամ] օրինակել[ով] [ամեն]դաղիր [եր]րոյք] գգրչիս ան[յարմար]ութեն., որ [և դ]ուք անմեղա[ղիր լինիք] ի Քէ. ի գալըստեանն [իւրում, որ] է արինեալ. յաւիտեն. ամեն: Հայր մեր, որ երկինս [ես]:

Այլ (նմանօրինակ ևս 5 հիշատակարան).

Որոց աղօթիւքն ողորմի Քս. ստացողի սր. գրոցս Մարկոսին և ծնօղացն՝ տէր Գրիգորին, Ջանխաթունին, և կողակցին՝ Դօնային, և որդոյն՝ Մակարին, եղբրցն. քրեւրն և Ջոջպապ տր. Յովանիսին:

Այլ (նմանօրինակ ևս 1 հիշատակարան).

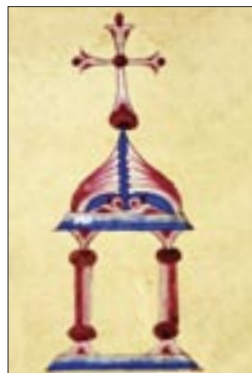
Որ ողորմի Քս. ստացողի գրոցս ... *(ջնջված)* [Ջ]անխաթու *(ջնջված)* ... [կող]ակցին՝ Դօնային, և որդոյն՝ [Մակար]ին, և եղբարցն՝ տէր Արիստակիսին, Փանոսին, Պետրոսին և Պօ... *(ջնջված)*:

Այլ.

Տր. Յս. ողորմեա ստացողի գրոցս Մարկոսին և ծնօղացն տէր Գրգրին. ... *(ջնջված)*, տէր Յվնսին. և ինձ մեղաւոր գրչիս կր.:

Գրչութեան ժամանակի հիշատակարանի վրա ստիճված թղթին.

[Դրձլ]. յիշեցէք ի Քս., ստացող սր. մատենիս ըզհաւատարիմ և զհոգիշահ տանուտէրն Ածատու[րն]. և զեղբայրն իւր Մուրա[տն], որ բարի խորհուրդ արարին և զնեցին զսր. գիրքս ի հալլ. վաստակոցն իւրց., բարի յիշատակ և անմահ որդի [և] բարէխօս յաւորն ահ[եղ] ատենին Քի., իւրեանցն և ծնողացն Արղունին, կղկցն. Մրուքին և ամ. արեան մերձաւորացն արանց և կանաց, ծերոց և տղայոց և ամ. չա...*(ջնջված)* ք հասակի զյտմն. ամեն: *(ջնջված)* ... փխեցեալ. որոցն.՝ [Յովանէ]սին, Յովսէփին, Եղիային, [Նա]լազլուին, եղբօրն՝ Մուրատին, կղկցն.՝ Ոսկէկին, որդոյն՝ Մանուկին, դստց.՝ Նոնէկին, Արղունին, կղկցն.՝ Մրութաին, քերցն՝ Բանաւիին, Խալաֆին, Մարգրտին, Նարզգին, դարձեալ ամ. ողորմի Ածատուրին. մեծ պապուն՝ Մէքայելին [և կղ]կցն. Յամանին, որդոցն և [թո]ռանցն, որ փոխեցեալ են ի Քս., Թառլանին, Նուբարին, Գուլանին, Մարինամին, Նսէֆին, Մարթ[ային Շ]ողկէին որդոյն *(ջնջված)* ...: Դրձլ. ամ. ողորմի

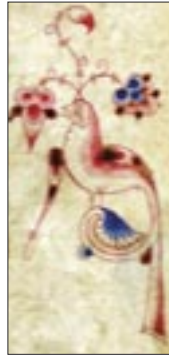
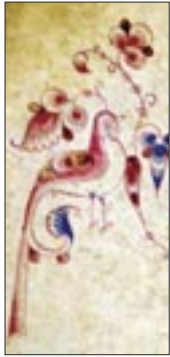

Ածատուրին., եղբորն՝ Մուրա[տին] և ամ. արեան մեր[ճատորա]յցն առհասա[րակ ամենե]յուն ամէն:

Այլ (մամօրինակ ևս 30 հիշատակարան).

Որ ողորմի ըստացօղի սբ. գրոցս Ածատուրին. կղկցն.՝ Նսէֆին, Գույարին, որդոյն՝ Թամրազին, կղկցն.՝ Մարգարտին, եղբորն Մուրատին, կղկցն.՝ Ոսկեկին, ծնողացն՝ Արդունին, Մրուաթին կրողդ.:

Այլ (մմանօրինակ ևս 26 հիշատակարան).

Ողորմեա Քս. ած. ըստացողի սր. գրոցս, Ածատուրին. կղկցն.՝ Նսէֆին, Գօյարին, որդոյն՝ Թամրազին, կղկցն.՝ Մարգրտին, եղբօրն՝ Մուրատին, կղկցն.՝ Ոսկեկին, որդոյ. Պետրոսին, կր.:

Այլ (մմանօրինակ ևս 25 հիշատակարան).

Ողորմեա Քս. ած. ըստացողի գրոցս Ածատուրին. կղկցն.՝ Նսէֆին, Գօյարին, որդոյն՝ Թամրազին, կղկցն.՝ Մարգրտին, եղբօրն՝ Մուրատին, կղկցն.՝ Ոսկեկին, ծնողացն՝ Արղունին, քերցն՝ Խալաֆին, Բանաւշին, Նարգզին, Մրգրտին. կր.:

Այլ.

Բարեխօսութիւն. սրբոց քոյ ողորմեա Քս. ըստացողի սր. գրոցս Ածատուրին., կղկցն.՝ Նսէֆին, Գօյարին, որդոյն՝ Թամրազին, եղբօրն՝ Մուրատին, կղկցն.՝ Ոսկեկին, քերցն՝ Մարտին, կր.:

Այլ.

Որոց բարեխօսութիւն. ողորմի Քս. ստացողի սր. տառիս Ածատուրին. կղկցն.՝ Նսէֆին, Գօյարին, որդոյն՝ Թամրազին, կղկցուն.՝ Մարգրտին, եղբօրն՝ Մուրատին, կղկցն.՝ Ոսկեկին, որդոյն՝ Մանուկին, ծնողացն՝ Արղունին, Մրաքին:

Այլ.

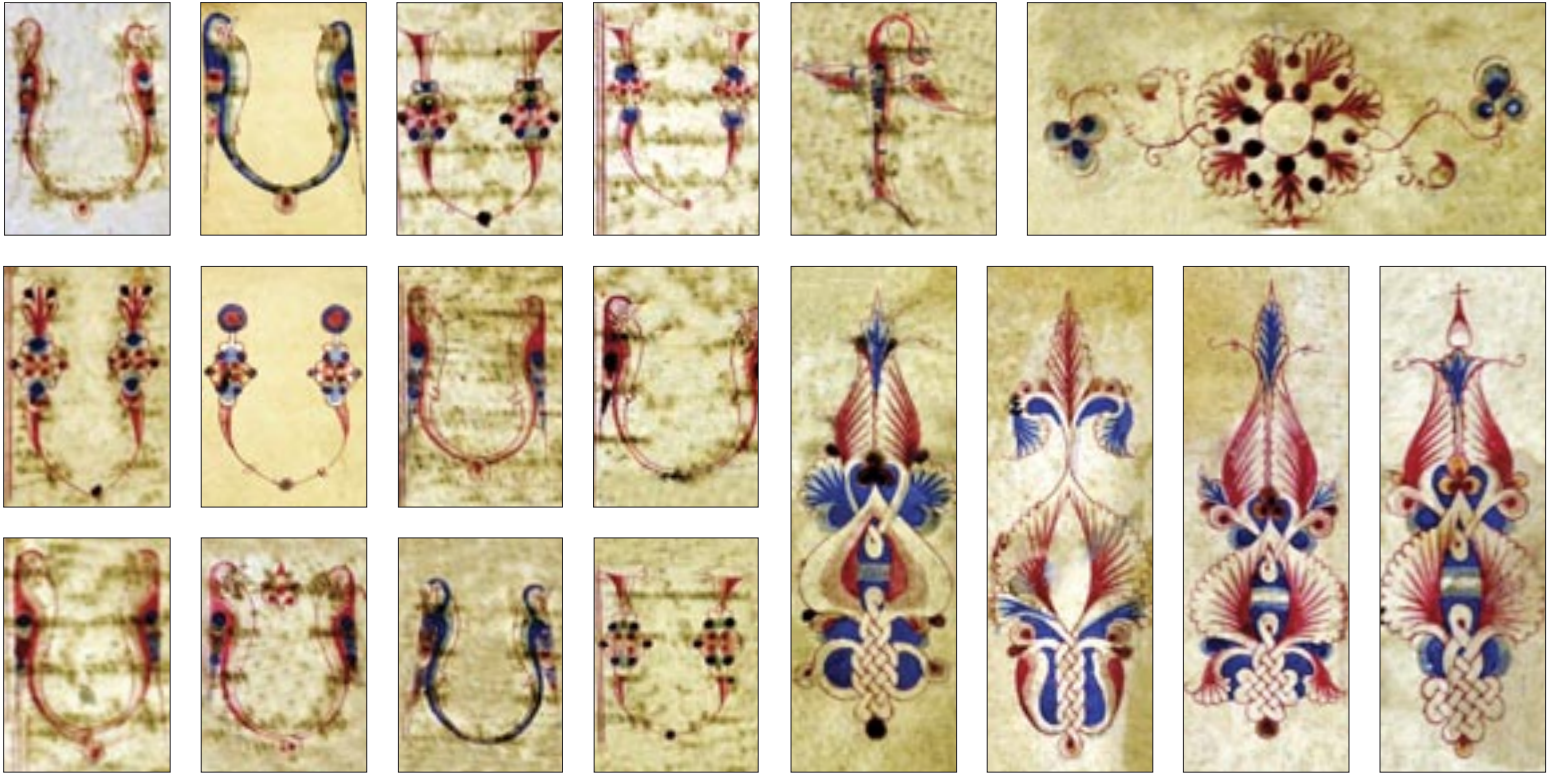
Տր. Յս. ողորմեա ըստացողի գրոցս՝ Ածատուրին., կղկցն.՝ Նսէֆին, եղբօրն՝ Մուրատին, կղկցն.՝ Ոսկեկին, ծնողին՝ Արղունին, Մրաքին, կր.: Մանուկին, կղկն.՝ Ղումաշին:

Այլ.

Որ ողորմի Քս. ըստացողի սր. գրոցս Ածատուրին. կղկցն.՝ Նսէֆին, Գօյարին, որդոյն՝ Թամրազին, կղկցն.՝ Մարգրտին, եղբօրն՝ Մուրատին, կղկցն.՝ Ոսկեկին, և ամ. ազգականացն կրդ.:

Ծանոթ. հիշատակարանների զգալի մասը հրատարակվել է: Տե՛ս Յուզակ հայերէն ճեռագրաց Թեհրանի, կզմ. **Հ. Աճառեան**, 1936, Վիեննա, էջ 7-8:

Գրչափորձություն.

Ով որ հանդիպեսցի յայս գրուածոյս, ինձ ողորմի ասացէ: Ած.: Յամի փրկչին 1816 և հայոց 1265: Ես՝ Ջաքարիա եպսս., եկի ի գիւղս յայս **Ջօռ** կրկին նուիրակ **սբյ. Էջմիածնի**, ոպս. յա[ռաջին անգամն] նոյնպս. և [այժմ ետուն ինձ Թ քմն. ած. շէն պահեսցէ: Տր. Յարութիւն քինյ.]:

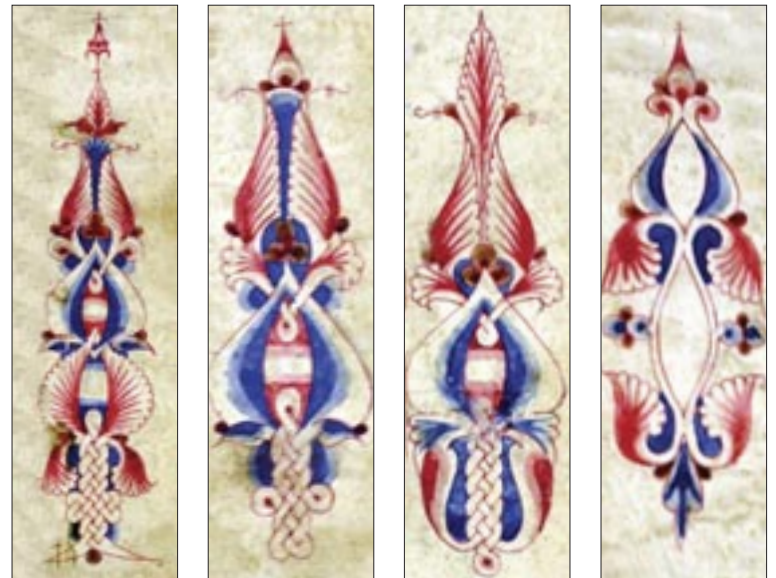
Այլ.

Յուլիսին՝ 1844, տրուք ի քահանայից՝ տր. Մարգար Ստեփաննոս Յովաննէ]սեան Քէշիշովից(°), կարդալով այսմարս. մեղայպարտիս մեղաց թողութիւն խնդրեցէք այ., տր. Քսն. թողէ զհանցանս ձեր ապաշխարութ. ձերով:

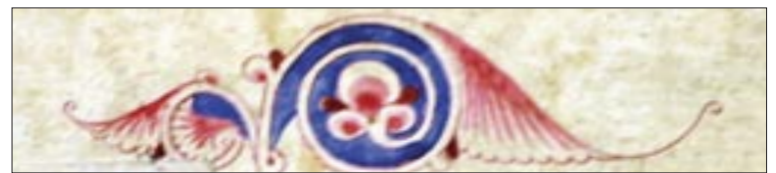
Այլ.

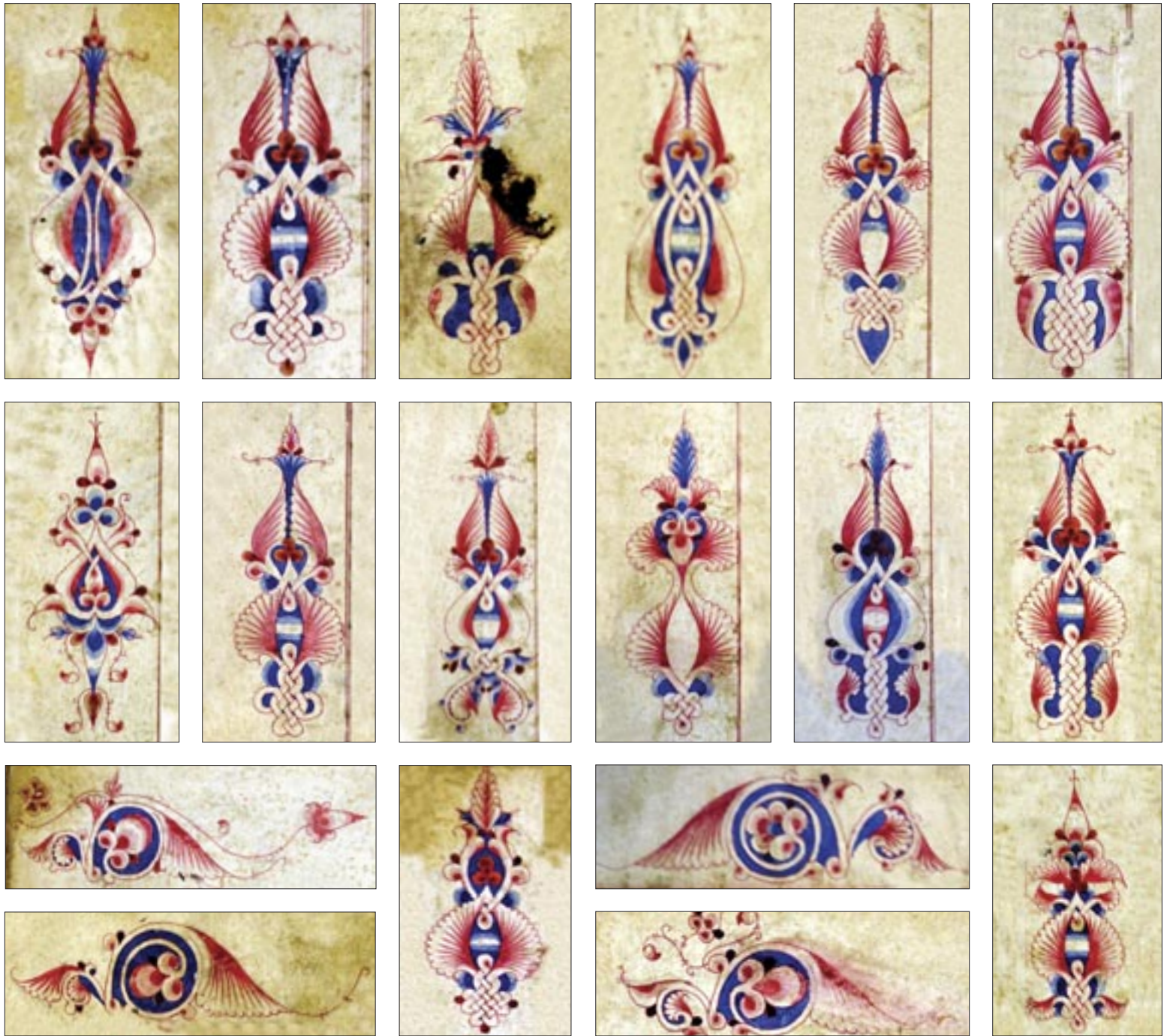
Ի **Թէրան**, 1890 մէկ յունվար, վիճակաւոր ի **Սր. Թադէոս** եկեղ.: Ես՝ տէր Խաղ Ե. Աբգարեան, իմ անունս յիշէցի այս գրումս և օվ որ մին բերան կարդայ, յիշի և ինքն յիշեալ լինի առաջի աստուծոյ:

Ծանոթ. **Աճառյանի** մոտ **Ջօռ**-ի փոխարեն՝ **չօռ**:

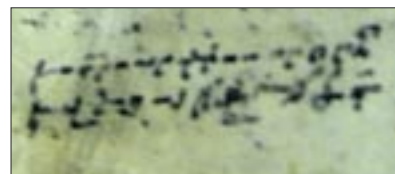
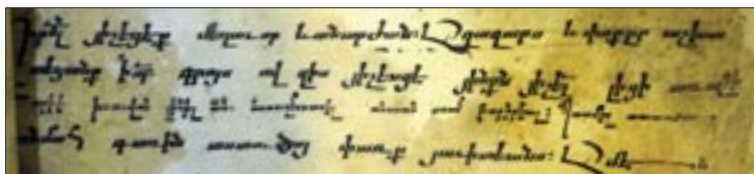
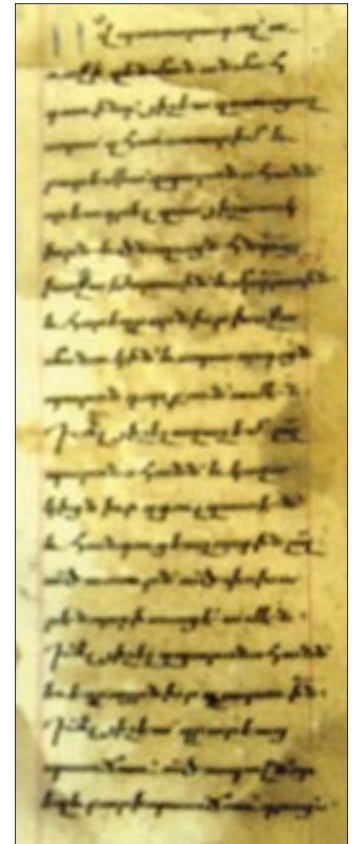
Է. Խորհրդատետր, վայրը և թիվը՝ անհայտ, ԺԷ դ., գրիչներ՝ Մելքոն սարկավագ և Աղազար.

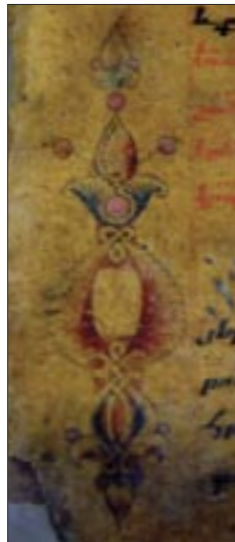
Հիշատակարան գրչության ժամանակի.

Ով պատարագող առաջի զենման անմահ գառինդ յիշեա զստացող սորա զհաւատարիմ և բարեմիտ զպարոն Ռհանն, որ ետ գրել զսա յիշատակ իւրն և ծնողացն՝ հնգւցլ. խօջա Թորոսին և Մրգրտին. և հորեղբօրն իւր՝ խօջա Մանուկին և սորա որդոյն՝ պարոն Գորքուն, ամեն: Դձլ. յիշել աղաչեմ ըզ. պարոն Ռհանն և կողակիցն իւր զԳուլզատեն և հանգուցեալ որդին ըզԱծատուրն. ամ. փոխարեն ...ի ասացեք ամեն: Դձլ. յիշել զպարոն Ռհանն և եղբայրն իւր զՅարուին.: Դձլ. յիշեա զբարեաց պատճառ Ածապովն., որ եղև բարի պատճառ գրոցս:

Այլ.

Դրձլ. յիշեցեք մեղաւոր և անարժան Աղազարս, և փոքրը աշխատեցանք ի սբ. գրոյս, ով զիս յիշեսցէ, յինքն յիշել. լիցի առաջի անմահ գառին աստուծոյ, փառք յաւիտեանս:

Այլ.

Ով պատարագիչ, առաջի զենման անմահ գառիդ յիշեա զսարկաւագ Մէլքոնն, և դուք վարձատրիք ի Քս. է, որ է օհլ. յիտ. ամէն հայր:

Այլ.

Ով պատարագիչ, յիշեա առ պատարագն Քս. գլխանն և ըզկողակցին իւր զԳուլգատէն և զհնգւցլ. որդին՝ Ածատուրն.:

Այլ.

Ով պատարագող, յիշեա ի Քս. զստացող սորա զպարոն Ռհանն և հարազատ եղբարքն իւր զպարոն Յարութին. և:

Այլ.

Ով պատարագիչ, յշեա. ի տր. զստացող սորա զպարոն Ռհանն:

Այլ.

[Ո]հանն և զծնօղսն՝ հնգւցլ. զխօջա Թորոսն և Մարգարիտն:

Հիշատակարան հետագայի.

Ամէն: Բարի է խոստովան լինիլ տն. և սաղմոս ասել անուան քում բարձրեալ: Պատմել առաւօտայց:

Այլ.

Ես՝ տր. Սարգիսս, որ օրնէվեցայ թվն. ՌՃԾԴ (1705):

Այլ.

Յիշէ նշյլն.:

Ը. Քարոզգիրք, վայրը և գրիչը՝ անհայտ, թիվ՝ 1789.

Հիշատակարան գրչության ժամանակի.

Ես՝ մեծնգեղցի հանգուցել. Ստեփանի որդի Գասպար վրդապ.:
Ես՝ հանգուցել. Երեմիա պետին եղբորորդի Ջաքարիայս, առի զայս
Քարոզգիրքս արդեամբ իմով յումենմե՛ք քահանայե՛՛ ի վայելումն ան-
ձին իմոյ և հրգտ. եղբարց: Ի ՌՄԼԸ (1789), ի սեպ. ԺԵ (15), ի սբ.
աթոռս ԹՕՄԻ. ...էն:

Կնքադրոշմ.

Գասպար վրդապ. 1241 (1792):

Այլ (փակագիր)

Ք. ծ. Գասպար վարդապետ, 1246 (1797):

Արձանագրություն կաշվե կազմին՝ 2 տող.

Յս. Զսի. ծո. | Ա. Բարսեղ:

Թ. Հիսուս որդի (հեղ.՝ Ներսես Շնորհալի), վայրը՝ անհայտ, թիվ՝ 1790, գրիչ՝ տեր Ովանես:

Հիշատակարան գրչության ժամանակի.

Ես՝ մեղալոր և անարժան տ(ե)ր Ովանես, գրեցի թիւն ՌՄԼԹ (1790)-ումս վ(ա)սն գրչայ:

Այլ.

Ես՝ մեղալոր և անարժան ապիկա., ծայռայ տ(ե)ր Ովանէ]ս, գրեցիցե թիւն ՌՄԼԹ (1790)-ումս գրեցի:

Այլ.

Ես՝ մեղալոր և անարժան տ(ե)ր Ովանս.:

Գրչափորձություն.

Խանու(մ) մօրէ ծընալ թին. 18Խ (1840)-ին: Յարութն. մօրէ ծընալ թին. 18ԽԱ (1841)-ին: Գալուստն մօրէ ծընալ թն. 18ԽԳ (1843)-ին:

Այլ.

Յարութին Պօղոսի որդին, որ վախճանի թիւն 1894-ին:

Այլ.

Թումաս, որ մօրէ ծընալ, էր թիւն 1903:

Այլ.

Աղէքսանդր Մարգարեանս աշակերտ էի, թիւն 1906 գրեցի:

Այլ.

Դաւիթ Մարգարեան, 1910 թիւ:

Այլ.

Թումաս, որ գնաց ըջբարի (պարտադիր զինվորական ծառայություն), 1925 թիւ, նոյեմբերի 15:

Այլ.

Յակոբը, որ մօրէ ծնալ, էր թիւն 1932 սե.:

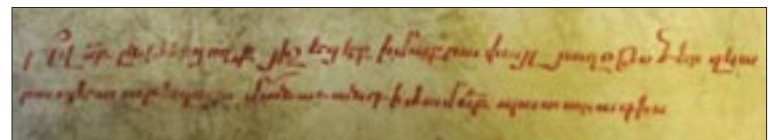
Ժ. Ավետարան, վայրը և թիվը՝ անհայտ, ԺԷ դ., գրիչ՝ Սիմեոն արեղա.

Հիշատակարան գրչության ժամանակի.

Յայս հրաշափառ մեծի տառնիս երանի ընթերցողիդ, որ հանդիպիս լուսապայծառ ճրագալուցիս ի սբ. կենսատու յարութենիս., յորժամ մաքուր յայսարս հասանիս և աւուրս շնորհաց արժանաւորիս արժանի արա յիշման զեղկելի և զփցուն գրաւդ գրիս, աղաչեմ զամենեսեան, սրտիմ տաւք յիշել յաղափս, որք հանդիպիք այսմ տառիս զՍիմեոն սուտանուն արեղա, որ իմով յաւժարութք. աշխատեցա և գրեցի յիշատակ ինձ և ծնաւողաց իմոց զայս գիրքս, թէպէտ և անարիեստ էի գրչութե. արուեստի:

Այլ.

Ով սբ. ընթերցողք, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զԿարապէտ արեղայս, մանաւանդ ի ժամ սբ. պատարագիս:

Ընտել. Իողովեցանք քա
համայնապետքն եւ փա
րիսեցիք նառ պիտաւ
ու ետան. առ լի լէցաք
դիմորդեցուցիչնայն
աստի. մինչ կենդանին
էր. Ընչեւ Էրիցաւ
ույստանեմ. ասի՝ չքա
մայեւ դգոշանազ պե
րզմանին մինչև յերի

[illegible]

9000 402 731-11

Ժողովուրդի Լեռն

ԺԱ. Գիրք հաղագս մոլորյանց, վայրը, թիվը և գրիչը՝ անհայտ, ԺԷ-ԺԸ դդ.

Հիշատակարան հետազայի.

Թվն. 1831, յունիսի 6, օրն շաբաթ, մտալինք Սր. ըՍտէփաննոս Նախավկայի վանքն ուխտ և երկրպագութի. արեցինք և անտ այս մոլութե. գիրքն Սարգիս խաչագիր ծայրագուն վրդապն. շնորհեց մեզոյ տր. Գաբրիէլիս:

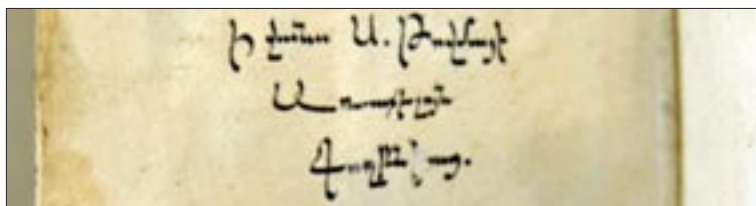

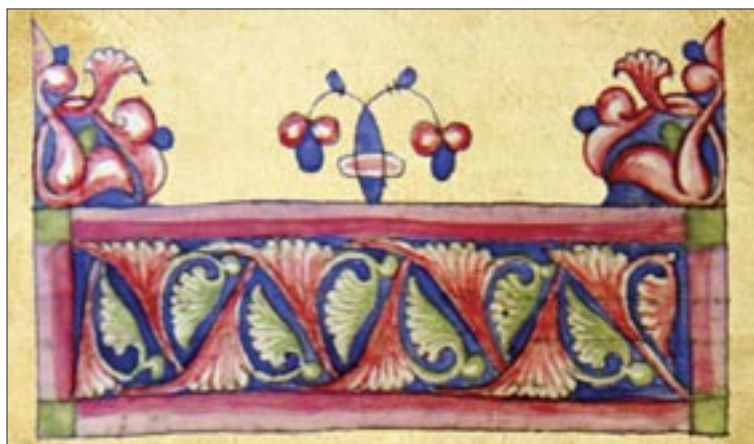
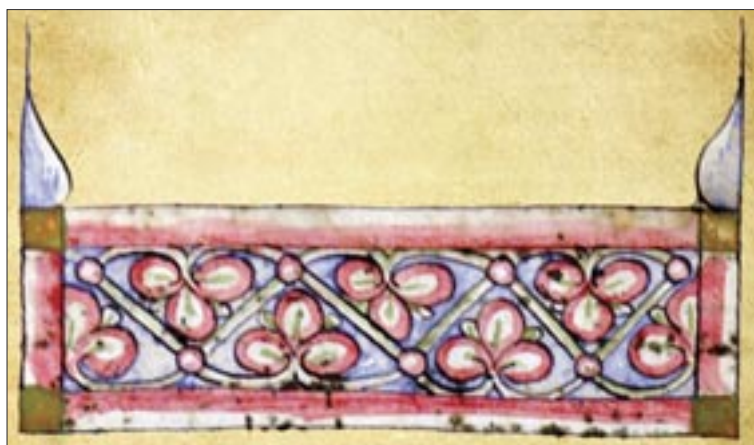
Թվն 1831: յունիսի 6. օրն շաբաթն Տրաքիսի մէջ
 Էստէփաննոս Նախավկայի վանքն ուխտ և երկրպագութի.
 արեցինք և անտ այս մոլութե. գիրքն Սարգիս խաչագիր
 ծայրագուն վրդապն. շնորհեց մեզոյ տր. Գաբրիէլիս:

ԺԲ. Հաղագս ստեղծման էիցս, վայրը, թիվը և գրիչը՝ անհայտ,
ԺԷ-ԺԸ դդ.

Հիշատակարան հետագայի.

Ի վանս Մ. Թովմայի առաքելոյն Գողթնեաց:

Գրչափորձություն.

Մարգար աբ.: Վսն. գրչափորձունն. հմր. գրեցի: Գրեցաւ յամի տն.
հազար ութն հարուր քսան յիւրեք (1823), մայիսի քսան չոր. և այլն:

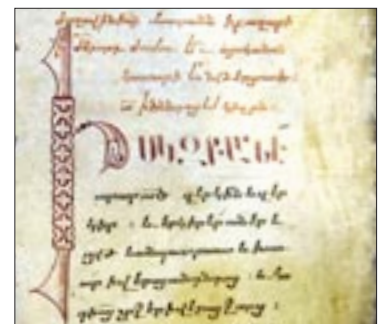

Եկեղեցի. յայժմ զարհուրեցաւ. եւ զորին լուսա
 ւն տալիս ամենաւ որապմեաց. եւ յիշմամբն զար
 հանայիկն. հին լեւոնիս ի հոգեմէն տնիւրեայք
 լինէր. որ զարհուրեցաւ. ինչ որ զիշ
 Գրեցաւ յամբ մին հոգեւոր
 արքայն հասց. որ զարհուրեցաւ
 ամենաւ. որ զարհուրեցաւ.

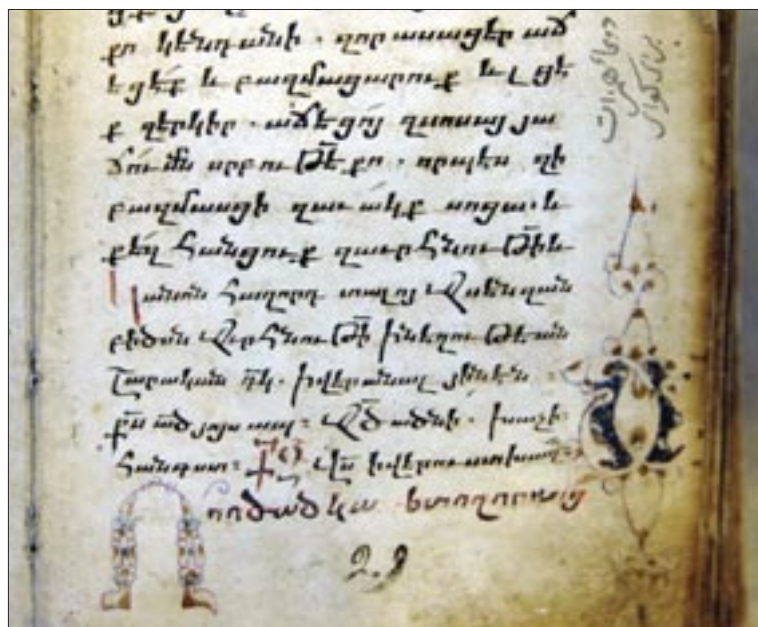
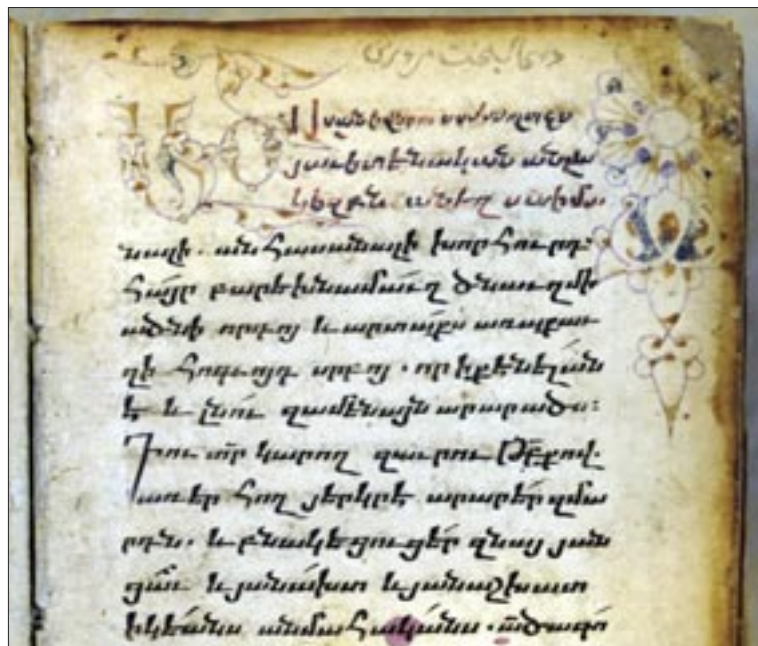
ԺԴ. Սաղմոս, վայրը, թիվը և գրիչը՝ անհայտ, ԺԷ դ.

ԺԵ. Աստվածաշունչ, վայրը, թիվը և գրիչը՝ անհայտ, ԺԷ դ.

ԺԶ. Գիրք սրբոյն Մաշտոցա վարդապետի, վայրը, թիվը և գրիչը՝ անհայտ, ԺԷ-ԺԸ դդ.

ԺԸ. Ավետարան, վայրը, թիվը և գրիչը՝ անհայտ, ԺԷ-ԺԸ դդ.

ՏՊԱԳԻՐ ԳՐԶԵՐ

Թանգարանում 2017 թ. պահպանվում էին ԺԷ-Ի դարերի տպագիր բազմաթիվ գրքեր: Դրանց որոշ մասն ունի ձեռագիր տարաբնույթ հիշատակություններ և կնքադրոշմներ: Ստորև ներկայացնում ենք 37 միավոր:

Ա. Աւետարան, տպագրության վայրը և թիվը՝ անհայտ, ԺԷ դ. Կնքադրոշմ.

Յս. Քս. Ռ-ՃԽ (1691): Շնորհոքն այ. Նահապետ կթղկս. Ամ. Հայրոց:

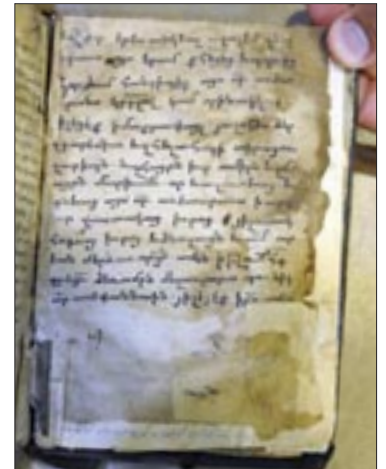
Ծանոթ. Նահապետ Ա Ռոմայեցի (ծ.թ. անհայտ-1705, Էջմիածին): Ամենայն հայոց կաթողիկոս 1691 թ.-ից:

Բ. Աւետարան, տպագրության վայրը և թիվը՝ անհայտ, ԺԷ-ԺԸ դդ.

Հիշատակություն.

Արդ երես անկեալ աղաչեմ զձեզ ի դասս լոյս երամ քննից. և սրկւզց., յորժամ հանդիպիք այս սք. աւետարանս. կրողով. կամ օրինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զբարեմիտ և զհեզա-հոգի տիրացու Դարիպն և զհայրն իւր Ամիրն և զմայրն Մարիամն, որ և ազատեաց և զնեաց այս սք. աւետարանս ի արդար վաստակոց իւրոց, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնօղացն և ամ. արեան մերձաւորցն. ամէն, ի թվ. Ռ-ՃՀԳ (1724), գրեցւ. ձեռամբն մեղապարտ պոռնիկ տր. Ստեփաննոսին, յիշեցէք ի Քս., ամէն:

Այլ.

Արդ երիս անկեալ աղաչեմ զձեզ ի դասս լոյս երամ քննից. և սարկւզաց, յորժամ հանդիպիք այս սք. աւետարանս. կրողով. կամ օրինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զբարեմիտ և զհեզահոգի այրի կին Մըրվաթին, իւր հօր Բարսեղին, իւր հալալ կալիմաստ ժողովեց, տվեց ամիցս իւր ծնօղացն յիշտակ. ղվեց մեղապարտ միսի. տր. Մարտիրոսին., յիշեցէք ամ. ողորի. ասացէք Մըրվաթին ամէն: Թվին ՌՄՂ (1841)-ին:

Այլ.

Յի. Քի. ծառայ Ջօրաբաբ եւ տր. Յարութ.: Ես խնդիրք ունիմ, այս սք. աւետարանիցն բարի ճանապարհ տայ ինձի, որ այս երգրիցն փրկւեմ, որ ես շատ փափագ ունիմ, շատ տեղարանք ուղտ անելու բարերարին: Ած. յաջողեսցէ, ամէն:

Գ. Աւետարան, տպագրության վայրը և թիվը՝ անհայտ, ԺԷ-ԺԸ դդ.

Հիշատակություն.

Գրեցաւ գիրքս հաճ. Գասպարի որդի տիրացու Պետրոսը: Թվական հասց. ՌՃՂԵ (1746) մարտի ԺԸ (18)-ին:

Այլ.

Գիրքս հաճ. Ենկեր(°) ... (միտումնավոր ջնջված) թվին ՌՄԽԴ (1795), 1210, 1795:

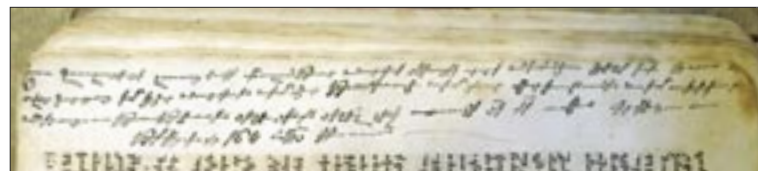

Դ. Աւետարան, տպագրության վայրը և թիվը՝ անհայտ, ԺԸ դ. Հիշատակություն.

Ես՝ ջողայեցի լուսայեցի Քալանթար Սարգսի պատիկ որդի Սիմոնէս, գրեցի ի սբ. գրուս, որ օվ օր կարդայ, իմ հէր Սարգսին և իմ մէր Թագուէ և իմ քուր Մերխաթունին և իմ ախբէր տիրացու Թաթէսին յիշէ, յինքն յիշէլ. լինի առաջի Յի. Քի. ամէն, գրվեցաւ թվի փոքր 164 (1779), հմիրյ. ԺԲ (նոյեմբեր 27)-ումն:

Այլ.

Ես՝ լուսայեցի Բլթր. Սարգսի պատիկ որդի Սիմոնէս, գրեցի, օվ օր կարդայ, իմ հայր Սարգսին և իմ մայր Թագուէ, իմ քուր Մերխաթունին և իմ ախբէր տիրացու Թաթէսին յիշի, յինքն յիշէլ. լինի առաջի Յի. Քի. ամէն, գրվեցաւ թվի փոքր 164 (1779), համիրայ ԺԲ (նոյեմբեր 27)-ումն:

Ե. Աւետարան, Կոստանդինուպոլիս, 1710 թ. Հիշատակություն.

Նուաստս՝ Յի. Քի. ծոյ. Աւետի որդի Գրիգորս, գրեցի, օվ օր կարդայ, մին բերան յիշի եկմ. ողոմիայ և հինքն յիշեալ լինի առաջի. այ. ամէն և ամէնն: Թիվն փոքր ԱՃՀԵ (1790) շմս. Ի (ապրիլի 9):

Այլ.

... (միտումնավոր ջնջված) Ղազրին, թվ. 1853 մասի. 8-ին:

Այլ.

... (միտումնավոր ջնջված) գրեաւեցի Ղազրին, ի 1854 6 յունվարի:

Զ. Շարական, տպագրության վայրը և թիվը՝ անհայտ, ԺԸ-ԺԹ դդ.

Հիշատակություն.

Ես՝ Յարութին.: Ես մէղայոր՝ անարժան տր. Պողոսէս, այս շարականը առայ, թվին ՌՄՉ (1831)-ումն դեգտեմբերի ԻԵ (25): Լուսատրեալ քաղա.:

Այլ.

Ես՝ մէղաւոր անարժան տր. Պողոսէս, առայ այս շարականըս թվին հազար ու 831 դեգտերի. ԻԵ(25)-ումն:

Այլ.

Յիշեա. ինձ՝ շատ մէղաւորս տէր Ղազար Ներսիսեանին:

Այլ.

15 դեկ. 1949 Թէհրան, գրեց Ղազար Ներսիսեանց:

Է. Պատասխանիք առ անիրաւ գրպարտութիւնս իմաստակի ուրումն ընդդէմ նոր քերականութեանն գրաբառ լեզուիս հայոց, Մոսկով, 1828 թ., հեղ. Թ. Խատամեան և Մ. Սալանքեանց.

Հիշատակություն.

Ի Հ. Միքայէլ վարդապետի հայոց Սալանդեանց ընծայ ուսումնաւիայլ Մեսրոպայ Դ. Թաղիատեանց. ի 1832-2-6, ի քաղաքէն Մոսկովայ:

Այլ.

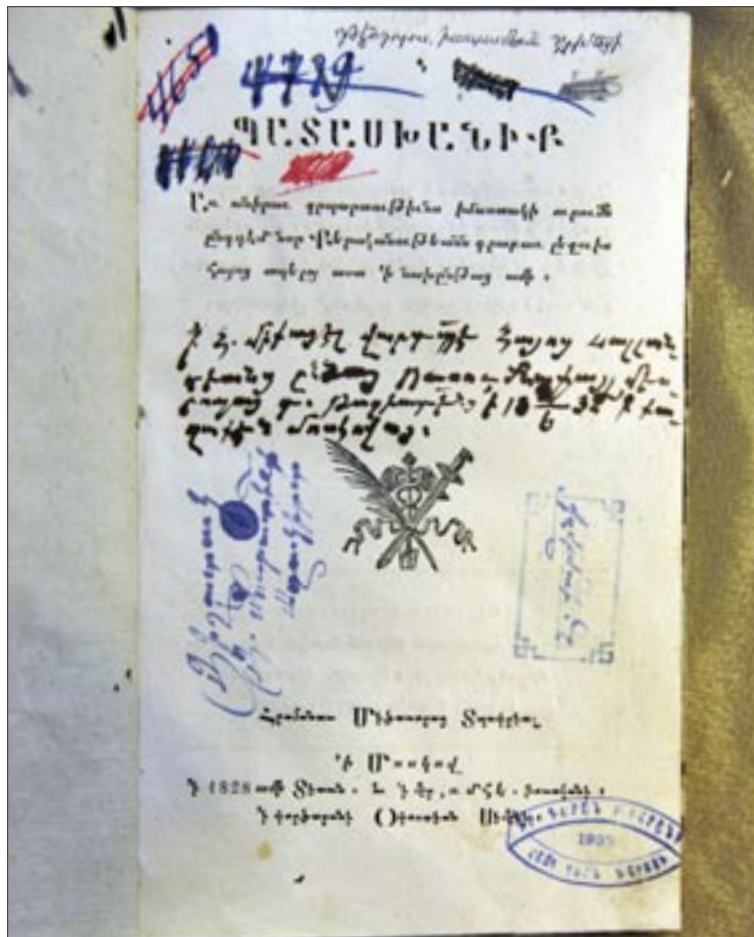
Թէոդորոս Խատամեան Գրիմեցի:

Այլ.

Յիշատակ Յ. Մուրատեանի՝ աշակերտ՝ Հ. վարժերի:

Ծանոթ. Միքայէլ Սալանքեանց (1782, Կ. Պոլիս-1851, Մոսկվա). լեզվաբան, մանկավարժ, կաթողիկէ եկեղեցական գործիչ:

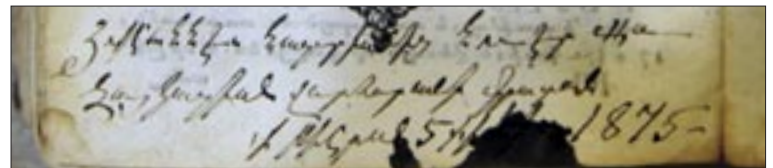
Մեսրոպ Դավթի Թաղիադեան (1803, Չորագյուղ-1858, Շիրակ). գրող, մանկավարժ և հրապարակախոս:

Ը. Գործք առաքելոց, Կոստանդնուպօլիս, 1823 թ.

Կնքադրոշմ.

Ք. ծ. Գրիգոր Սիմօնեան, 1834:

Հիշատակություն.

Յովհաննէս Նազարեանց, նուէր առ Հայկազեան վարժարանի գրատան, ի Թէհրան 5 փետրվար 1875:

Այլ.

Պրն. Արմենակ՝ Հ. վարժարան:

Թ. Աստուածաշունչ, Վենետիկ, 1805 թ.

Հիշատակություն.

Գնեցի Ալիքի. ի պըրն. Յովհաննէս Ավտեան.: 1843 նովեմբր 5-ին:

Ծանոթ. Հովհաննէս Ավտալեան (1803, Շիրակ-11.07.1870, Կալկաթա). մանկավարժ, քարգմանիչ:

Ժ. Աստուածաշունչ, տպագրության վայրը և թիվը՝ անհայտ, ԺԸ դ.

Հիշատակություն.

Թիւն 1846 ամի ի **Չանաղջի** բնակ գուղըն, յուլիսի 26-ին օրըն շաբաթ, ամ. Մէլիքսէթին պարքեւեց մեզի որդի: Գրեցի, որ եմ ես՝ Օ-վագիմ Տր.-Յովաննէսեան:

Այլ.

Շմայոնին, որ ամ. պարքեւեց ի գուղըն **Չանաղջի**, օրըն էր հինգ-շաբաթ, թիւն էր 1849 ամի յունիսի 5-ին: Նվաստ Օվակիմ Տր.-Յով-հաննէսեան:

Այլ.

1882 ամի յունվար 12-սին Երեմային ամ. պարքեւեց:

Այլ.

1886 ամի յունվարի 5-ին ամ. Ասանէթին տվա:

Այլ.

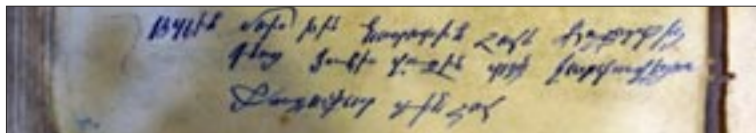
1888 ամի ապելի. 2-սին Հայկին ամ. պարքեւեց:

Այլ.

1896-ին մաիս. 10-ին Նասրատին շահն աշխարգից գնաց, յու-նիսի վոջին. տղն. կարգուվեցաւ Մուգաֆարտին շահ:

Ծանոթ. Նասր Էդ Դին (1831, Թավրիզ-1896, Թեհրան). Իրանի շահ 1848 թ.-ից Ղաջարական դինաստիայից:

Մուգաֆար Էդ Դին (1853, Թավրիզ-1907, Թեհրան). Իրանի շահ 1896 թ.-ից Ղաջարական դինաստիայից:

ԺԱ. Պատմութիւն հայոց ի սկզբանէ աշխարհի մինչև ցամ տն. 1784, հ. Ա, Վենետիկ, 1786 թ., հեղ.՝ Միքայէլ Չամչեանց.

Հիշատակություն.

Նուէր ի յանկեղծ բարեկամունենս. սիրոյ ի Սկրտիչ Աբրահամէս առ անկեղծ բարեկամն իմ պրն. Աբրահամ Թադէոսեն., ի **Կալկա-թա**, 22 յուլիսի 1849:

ԺԲ. Պատմութիւն հայոց ի սկզբանէ աշխարհի մինչև ցամ տն. 1784, հ. Բ, Վենետիկ, 1785 թ., հեղ.՝ Միքայէլ Չամչեանց.

Հիշատակություն.

Նուէր ի անկեղծ բարեկամութեան ի Սկրտիչ Աբրահամէս առ անկեղծ բարեկամն իմ պրն. Աբրահամ Թադէոսին, ի **Կալկաթա** 22 յուլիսի 1849:

ԺԳ. Անհայտ գիրք, տպագրության վայրը և թիվը՝ անհայտ, ԺԹ դ.

Հիշատակություն.

Հ.Ե.Ե. մի արին(°), ի **Կալկաթա**, ջանէր 1 1850:

Այլ.

Հ.Ե.Ե. մի արին(°), ի **Կալկաթա**, 1 ջանէր 1850:

ԺԴ. Սաղմոս Դաւթի, Կալկաթա, 1847 թ.

Կնքադրոշմ.

Պ(աղտասար) Չ(ալիեանց), 1848:

Հիշատակություն.

Ի 1851 թիւ մայիս 22-ին, Պաղտասար Չա-լիեանց:

Այլ.

Յիշատակ հանգցել. տէր Սրապիոն Քընյեան՝ Հ. վրժրն.:

ԺԵ. Աւետարան, Մոսկուա, 1849 թ.

Հիշատակություն.

Принадлежит П. Р. Мелик-Минасянцу 1852, 20 Марта.

Թարգ. Պատկանում է Պ. Ռ. Մելիք-Մինասյանցին, 1852 մարտի 20 (ընթերցումը և թարգմանությունը՝ Լ. Ավետիսյանի):

Այլ.

Յիշատակ հանգցել. Ստեփան Խան Մ. Մինասեան՝ Հ. վրժրն.:

Այլ.

Թեհրանի Սր. Ածին. եկեղեցին նուիրում է այս սր. իւղաբերից աւետարանը, **Ազնա** գիւղի, իւր բոյր եկեղեցուն: **Թեհրանի** հայոց եկեղ. վարչութիւն: **Թեհրան** 6 մայիս 1937: Ա. Հ. Յարութիւն: Վահան քահ. Թորքարլեան:

Կնքադրոշմ.

Հայոց եկեղեցական վարչություն **ԹԷԽՐԱՆ**, 1918:

Այլ.

Ազնայի Ս. Աստուածածին եկեղեցական վարչություն:

ԺԶ. Գիրք սաղմոսաց, տպագրության վայրը և թիվը՝ անհայտ,
ԺԹ Պ.

Հիշատակություն.

Ես՝ անարժան տէր Պետրոս: Ես՝ անարժան տր. Պետրոս Սի-
մեօնեն., ամի տն. 1854-ին գրեցի:

Այլ.

Տր. Պետրոսի կողակից Փերիխան, որ հանգեաւ առ Քս. ած.,
թվն. ՌՅԻԵ (1876), ամի տն. 1876-ին:

Այլ.

Ես՝ տէր Գրիգորի որսի Քոչարս, որ կինաց այս 1891-ին, ով որ
յիշի, ինքն յիշեալ լիցի առաջն անմահ գահին ածյ.:

Այլ.

Ես՝ խոնարհ ծառայ Այվազ Յովսէփեան:

Այլ.

Սինասի ծնունդն էր 1902 նոյեբեր. 30-ին:

Այլ.

Սարգիս Կիրակոսեան, գրեցի 1908:

Այլ.

Միքայէլ տր. Գրիգոր Յ. Տր.-Պետրոսեան, ի **Սանգսֆիլդ**, 1912:

Այլ.

Ենօզի ծնունդն էր, 1941 յունւար 18:

ԺԷ. Գիրք աղօթից սբյն. Գրիգորի Նարեկացոյ հոգեկիր հռե-
տորի, Կոստանդինուպոլիս, 1807 թ.

Հիշատակություն.

Է: Մեծապատիւ և պատվելի պրն. Օհանէս Կարապետեան,
յայտ լիցի ձեր հրամանոյ իմանալս, Քայ. պարիխաւսութիւնով, որ է-
կամ վարժարայն կարթալով, որ սուվեն., որ իմանամ: Ի 1854
փրտրվարի 6-ին, խոնար ծառայ Կոռնիւն Յովհաննէսեն. գորւն, որ
սովրիւն.: Ած.-իւն:

Այլ.

1856 այս է յուլիսի 14-ին:

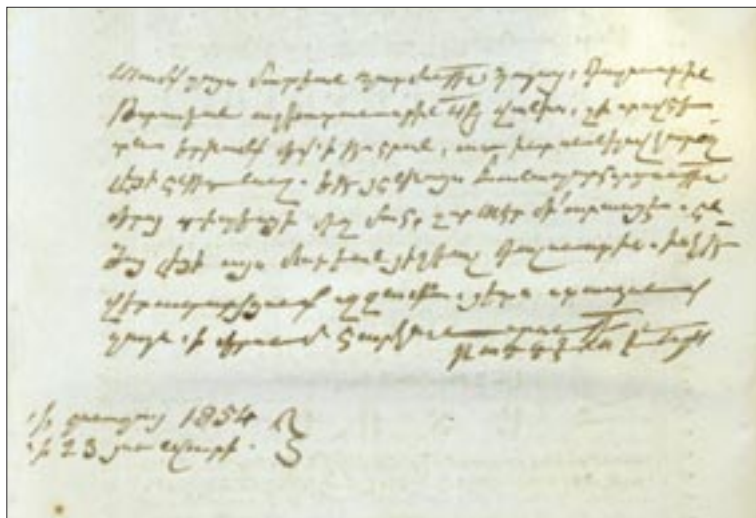

ԺԸ. Պատմություն հայոց ի սկզբանե աշխարհի մինչև ցամ տն.
1784, հ. Գ, Վենետիկ, 1786 թ., հեղ.՝ Միքայել Չամչեանց.

Հիշատակություն.

Տամբ զայս մատեան պատմութեն. հայոց, Գալուստին Թորոսեան աշխատաւորին **Սրբ. Վանիս**, զի որովհետև երթամբ մեք ի **Թեհրան**, առ իւր ունելով կարօղ լիցի ընթեռնուլ: Եթէ յընթացս ճանապարհորդութեն. մերոյ դիպեսցի մեզ մահ, զոր տէր մի արասցէ, ընծայ լիցի այս մատեան յիշեալ Գալուստին, իսկ թէ վերադարձանք ողջամբ, յետս ստանձնելով զայն ի մերում հարկաւորութե.: Թաղդէոս եպս. ի **Ջուղայ** 1854 ի 23 յունվարի:

Ծանոթ. Թաղդէոս արք. Բեկնազարյանը 1851-1863 թթ. եղել է Իրանա-Հնդկաստանի թեմի առաջնորդ (նստավայրը՝ Նոր Ջուղա):

ԺԹ. Գիրք վիպասանութե., որ կոչի հոմանունակի Ագաթանգեղոս, Կոստանդինուպոլիս, 1709 թ.

Հիշատակություն.

1858 ամի յունվար 17: Արժանապատիւ և իմ սիրելի եղպայր Յարութին Պարսեղեան, հայտ լիցի եղպայրութե. եթէ կաես.:

Այլ.

1859, 5, 13: ...: Հայրապետ Պարսեղեն. ի գիւղն **Մուծանքաբ**:

Այլ.

Տուվեցի ես՝ Հայրապետ Մելիք-Մնացականեանս, այս գիրք տիպացու. Յակոբին, կազմաւ հախ լինե ձեզ, որ և Յովհաննէս Տր.Սարգսեանիս հետն ըսգսանք ընթերնուլ:

Այլ.

Արժանապատի. հորեղբայր իմ պարուն Հայրապետ Մելիք-Մնացականեան, եթէ կամիս զմեր որպիստի. հարցնել, փառք այ. մինչև այս գիրս գրեալ թարիղին (թվականին), ողջ եմք և առողջ եմք, բայց ձերդ պատուական տեսուն կարօտ եմք:

Այլ.

Ավետիս, տր. Գափրիէլ, տր. Միքայել: 1867-1709=158:

Ի. Ծիսարան, որ կոչի Մաշտոց, Շուշի, 1858 թ.

Հիշատակություն.

Այս գիրքը առեցի **Տփիսխում** 1878 ամի, Սարգիս քահանայ Շահան:

Կնքադրոշմ.

Ահարօն քին. Տր.-Ահարօնեանց, 1865:

Արձանագրություն կազմին ամրացված արծաթյա խաչին, 4 տող.

Յ(ի)շ(ատակ) | Կամի.(°) | գրեց.(°): | 1892:

ԻԱ. Սրբոյ հօրն մերոյ Ներսէսի Լամբրոնացոյ արհիեպիսկոպոսի Տարսնի Կիլիկեցոց ատենաբանութիւն եւ ճառք ընտիրք ի համբարձումն Քսի. և ի գալուստ հոգւոյն սրբ., Վենետիկ, 1787 թ.

Հիշատակություն.

1867 ի 17 օգոս. ի պատճառ քօլերայ հիւանդութ. գնցք. ի **Վնաք**. գեօղն և անդ անցուցաք ատուր իբրև 25 և ի 12 սեպ. նոյն թոյ. դարձաք կրկին ի **Թեհրան**: Ս. Ռ. Խ. Ովեան(°):

Այլ.

1868 ի 10 օգոս. ավրտվեցաւ. համալսարանն մեր ի պատճառ քօլերայ հիւանդութ. և այնտէ. մնացաք մինչ ի 20 սեպ., ար իբրև 41:

Այլ.

Յիշատակ Հրաչեայ Մինասեանի՝ Հ. վարժարան:

ԻԲ. Մաշտոց, տպագրության վայրը և թիվը՝ անհայտ, ԺԹ դ.
Հիշատակություն.

Սք. Էջմիածնին, կառուցուել է 303 թուին, հայոց գրերի գիտն
եղայւ սք. Մեսրոպ վարդապետի ձեռքով 401 թուին, հայերեն
տառով. առաջին տպագրութիւնն. եղաւ **Վենետիկ** քաղաքում Ար-
գար Աստղիացու ձեռքով 1565 թուականին, մեր տոմարի վերանո-
րոգութիւնն կատարուեցաւ Մովսէս կաթողիկոսի ձեռքով 551 թուին,
Տփլիսում Նեսիսեան. դպրանոցն հիմնեց Ներսէս 5-երրորդ
կաթողական. 1825 թուին, երբ դեռեւս արքեպիսկոպոս էր, **Սք. Էջ-
միածնի** ճեմարանի հիմնադիրն եղաւ 1814 թ. Գէորգ չորրորդ կա-
թողական., որ վախճանեցաւ 1882 թուին դեկտեմբերի 6-ին, ճաշից
յետոյ 1 ժամ և 55 րոպէին: Մակար Առաջին Ամենայն Հայոց կաթ-
ողականը. հայրապետական գահըն ժառանգեց 1885 թուականին և
սք. օծումն ընդունեց նոյն ամի 10-ն նոեմբերի.:

ԻԳ. Աւետարան, տպագրության վայրը և թիվը՝ անհայտ,
ԺԹ դ.

Հիշատակություն.

Յի 1883 ամի, հուլիս 26: Այս գիրքը կը պատկանի Ստեփան Յա-
րութիւնեանին:

Կազմի հետևում.

1883 ամի օգոստոսի 2-ին եղաւ մի երեխայ, անունը դրինք Վա-
հակ:

1886 ամի նոյեմբեր 9-ին եղաւ մի երեխայ, նոյեմբերի 16-ին ա-
նունը դրինք Մարի:

ԻԴ. Պատմութիւն հայոց ի սկզբանէ աշխարհի մինչև ցամ տն.
1784, հ. Ա, Վենետիկ, 1784 թ., հեղ.՝ Միքայէլ Չամչեանց.

Հիշատակություն.

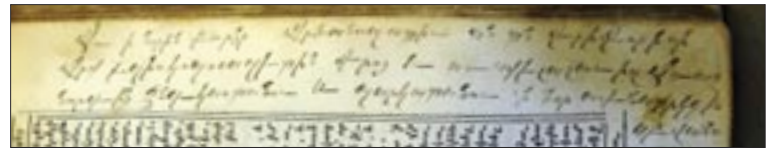
Առ ի նորին բարձր արժանապատիւ տն. տն. Գրիգորիսի արք.
եպիսկոպոսապետին մերոց և առաքելաշաւիղ առաջնորդին
Հնդկաստանու և Պարսկաստանու ի Նոր Ամենափրկչին Սք. Վանս:

Այլ.

1898 թվին շատ սաստիկ ձուն էկաւ ձըմեռն՝ յունվարի 10: Չուն
... էկաւ 6 օր շատ զարար (վնաս) տվեց (պատռված) ...աբատիկ վ...
(պատռված): 19 յունվարին սաստիկ ձին. եկւ.:

Այլ.

Սամսոնի հարսանիք 1888: Ծնաւ Եղնազարն 1892, Եսային
1895, Սալբին 1899, ...վալն 1903, Արեւիատ 1906 ծնաւ, Հայկանուշ
ծնաւ 1908, ... 1910:

Այլ.

Ծնեաւ Լուսնդաքն, 1914 թին: Յովհաննէս Խանի մահանալն
1914 զատիկ դուրս էկած չորեկշաբաթի հիրիկուն վախճանեց:

Այլ.

Յովաննէս Խանի մահանալն 1914 զատիկ դուրս էկած:

Այլ.

Օվանէս ծնվեց 1926 թվի:

Այլ.

Սալբին վախճանեց 1930 թվին:

Ծանոթ. Գրիգորիս արքեպիսկոպոսը 1872-1888 թթ. եղել է Իրանա-Հնդկաստա-
նի թեմի առաջնորդ (նստավայրը՝ Նոր Ջուղա):

ԻԵ. Մաշտոց, տպագրության վայրը և թիվը՝ անհայտ, ԺԹ դ.

Հիշատակություն.

Այս Մաշտոցն տր. Պետրոսն ըծայ տուաւ ի **Նազարէթայ եկե-
ղեցուն ի Կէլթա.:**

Այլ.

Արժանապատիւ սրբակրօն տր. Գրիգորիս Տր.-Պետրոսեն., բա-
րութեամբ զբարի հոգին իւր աւանդեաց ի ձեռն բարի հրեշտակի առ
տրն. ամի., թվին 1889, 3 յունվարի: Գրց. Ն. Խ. Ծ. Վղնս. Մինսեան.:

ԻԶ. Աստուածաշունչ, տպագրության վայրը և թիվը՝ անհայտ,
ԺԹ դ.

Հիշատակություն.

Աստուած պարգևեց մին որդի՝ Աղագօլ անուամբ, Կարապետ
Աղաբէգին համբարձում օրն թիւ 1891: Աստուած պարգևեց մին
օրիորդ՝ Ծաղիկ անուամբ ջնօրիսէքին. 1893:

ԻԷ. Աստուածաշունչ, Կոստանդնուպոլիս, 1896 թ.

Հիշատակություններ.

Հոկտեմբեր 15/27, 1877 **Քումէին** գիւղում ծնուեց Յովհաննէս
Թովմասեան:

Յունվար 7/19, 1881 **Քումէին** գիւղում ծնուեց Մարիամ Թովմա-
սեան:

Թէքրան 18/30 ապրիլ 1891 ծնուեց Հռիփսիմէ Թովմասեան:

9/22 մայիս 1901 նշանատրութիւն՝ օր. Ովսաննա Ն. Մարտիրո-
սեան, Յովհաննէս Թովմասեանի հետ:

10/23 փետրվար 1902 վերոյիշեալների ամուսնութիւնը **Ս. Գեորգ** եկեղեցում:

Հռիփսիմէ Թովմասեան, 8-10-02 **Թէիրան**:

Թէիրան 16/29 մարտ 1903 ծնունդ Ներսէս Յովհաննէս Թովմասեան, կնքահայր՝ Հայրապետ Մ. Մինասեան:

Թէիրան 16/29 ապրիլ 1906 ծնունդ Արշամ Յովհաննէս Թովմասեան, կնքահայր՝ Հայրապետ Մ. Մինասեան:

Թէիրան 2/15 սեպտեմբեր 1909 ծնունդ Թովմաս Յովհաննէս Թովմասեան, կնքահայր՝ Հայրապետ Մ. Մինասեան:

Սեպտեմբեր 4 (որ) տ(ոմար) 1909 մեռաւ Թովմաս Այվազեան՝ հայրս, Յ. Թովմասեան: Կաթուածահար լինելուց մէկ ամիս յետոյ:

1913 յունվար 2/15 մեռաւ Հռիփսիմէ Թովմասեան **Փարիզում** պսակուելուց 9 ամիս յետոյ:

1913 օգոստոս 25 (որ) տ(ոմար) կիրակէ օրն Մարիամ Մինասեան(ին)՝ քոյրս, ծնաւ մի աղջիկ՝ Յողիկ:

1916 25/6/16-8/7/16 Փասանդ Թովմասեան քանսըր հիւանդութիւնից, 6.55-ին:

1933 հոկտ. 5-ին Ներսէս Թովմասեանը **Փարիզում** ամուսնացաւ ընդ օր. Յասմիկ Բարամեանի:

1938 փետրուար 28, ծնունդ Ժասիկ Թովմասեանի՝ դուստրը Արշամ և Հանսիէթ Թովմասեանների:

1938 յուլիս 1-ին մահացաւ Յովհաննէս Թովմասեան առաւօտեան ժամը 9-ին:

Յունւար 23, 1939 ամուսնութիւն Թովմաս Թովմասեանի ընդ. օր. Ժենեա Շաքարեանի:

1942 փետ. 17 ծնունդ Գալինէ Թովմասեանի՝ դուստրը Արշամ և Հանսիէթ Թովմասեանների:

1945 ապրիլ 24 մահ. Գալինէ Թովմասեանի՝ դուստրը Արշամ և Հանսիէթ Թովմաս:

1960 սեպտեմբեր 10-ին մահացաւ Յասմիկ Թովմասեան առաւօտ ժամը 6.1/2-ին:

1971 ապրիլ 25-ին մահացաւ Արշամ Թովմասեան:

1976 օգոստոս 6-ին մահացաւ Յասմիկ Թովմասեան՝ Բարամեան:

Դեկտեմբեր 31, 1986 ժամը 7 ճաշից յետոյ մահացաւ տիկ. Ժենեա Թովմասեան՝ Շաքարեան **Ջամ** հիւանդանոցում:

1989 մահացաւ Ներսէս Թովմասեանը, **Գորգան Խանքըրիմ, Նէթափէ** գիւղում էր բնակարանում:

2003 թին մահացաւ Հանրետ Թովմասեան՝ Արգարը, **Ֆրանսիայում**:

2003 թվի հոկտեմբերի 4-ին՝ գիշերվա ժամը 11-ին, կյանքից հավետ հեռացավ Թովմաս Թովմասյանը:

Ծանոթ. Թովմաս Թովմասյան՝ իրանահայ ճարտարապետ:

ԻԸ. Հրաւիրակ երկրին աւետեաց, յԵրուսաղէմ, 1892 թ., հեղ.՝ Խրիմեան Հայրիկ.

Հիշատակություններ.

Վեհափառ Հայրիկից նուէր, **Թարիզի Արամեան ընթերցարանին**: 1893 հոկ. 1: **Ս. Էջմիածին**:

Ծանոթ. Խրիմյան Հայրիկ (Մկրտիչ Ա Վանեցի, 1820-1907 թթ.). 1893 թ. սեպտեմբերի 26-ին օծվել է Ամենայն հայոց կաթողիկոս:

ԻԹ. Սաղմոս, տպագրության վայրը և թիվը՝ անհայտ, ԺԹ դ. Հիշատակություն.

Այս գիրքը պատկանում ա Վարթան Բեզգաթեան: Ի **Ազնա** գիւղը, 1912: Վարթան Բեզգաթեանի ծնելը 1895 հուլիսի 15 և պըսակը 1915 դեկտեմբերի 15:

Այլ.

Այս գիրքը պատկանում է Վարթան Բեզգաթեան: Ի **Ազնա** գիւղն 1912:

Կնքադրոշմ.

مسيح ١٣٣٩ و ارطان.

Թարգ. Քրիստոս, 1339 (1920-1921 թթ.): Վարդան:

Լ. Նոր Կտակարան, Կոստանդնուպոլիս, 1901 թ.

Հիշատակություն.

Ի **Մամուքա** թիւ 1914, մեծապատիւ պարոն Յովսէփ Սուքեասեան: Ի **Մամուքա** պարոն Սուքեաս Ավետիկեան: Ի **Մամուքա** 1914 թիւ, Յովսէփ:

Այլ.

Միմօն Մարտիրոս Սուքեասեան, [Թու]մաս, (ջնջված)...ով, [Ա]լի-նազ, Ի **Մամուքա**, 1917 թուի, յունվարի 27:

Այլ.

Ի **Մամուքա** թիւ, մեծապատիւ պարոն Յովսէփ Սուքեասեան: Ի **Մամուքա** ստացայ այսօր Սուքեաս Ավետիկեան:

ԼԱ. Նարեկ աղօթից, հարագատ եւ զգուշաւոր լուծմամբ, նորոգ քացայայտեալ, Վէնետիկ, 1801 թ.

Հիշատակություն.

1914 թիւ օգոստոս 8-ին կեսօրից, ապա ժամը 5, 1/2-ին արեգակը խաւարեց, տեւեց մի ժամ մինչ կանոնաւոր լուսաւորուեց, այնպէս խաւարեց, որ աստղերը փայլում էին: Օգոստոս 9-ին կատարուեց թափօր և աղօթք, աշխարհին խաղաղութիւն. և հիւանդոց բժշկութեան համար, զենուեցին 45 զոհեր գիտի շրջակայքումը, աջհամբոյր եկաւ ուրքը թաշկինակներ 94 ...նիք և տասը շահի:

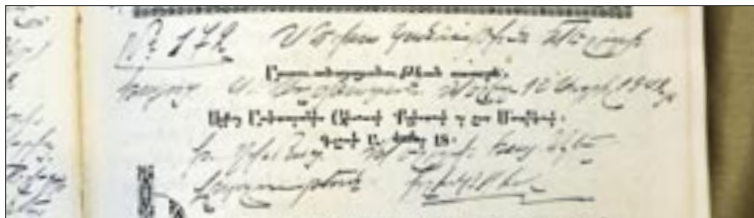
ԼԲ. Աւետարան ճաշու, յԵրուսաղէմ, 1868 թ.

Հիշատակություն.

N 172 սեփականութիւն Մեշէղի հայոց ա. աղօթատան, Մեշէղ 10 ապրիլ 1942 թ.: Ի դիմաց Մեշէղի հայ եկեղ. վարչութեան Իշխան-բէկխան(եան):

Այլ.

Գնեցինք ա. աւետարանս ճաշու Մեշէղի հայոց եկեղեցական վարչութիւնից, վաթսուն րեալով համաձայն անդորրագիր N 1578, 15 յունիս 1942 թիւ և վրան փակցնելով մի արծաթէ խաչ և մետաքսէ

բորդօ թաւիշ՝ մոյգ կարմիր, խաչի վրայ փորագրուած է՝ 19 VI 42, Պողոս Ղօթանեանի յիշատակին Մեշէղի հայոց ա. աղօթարանին իւր զաւակներից: Սոյն ա. աւետարանս նւիրեցին Մեշէղի ա. աղօթատան եղբայրք Ղոթանեաններ ոսկերչատուն «Վան» ի յիշատակ իրենց հանգուցեալ հօր Պօղոս Ղոթանեանի յիշատակին, Մեշէղ 20 յունիս 1942 թիւ:

Կնքադրոշմ.

Հայոց եկեղեցական վարչութիւն, Մեշէղ, 1938:

Արձանագրություն կազմին ամրացված արծաթյա խաչի պատվանդանին, 3 տող.

1942-VI-5 | Պողոս Ղօթանեանի յիշատակին, | Մեշէղի հայ ա. աղօթարանին, իւր զաւակներից:

ԼԳ. Աւետարան ատենի, յԵրուսաղէմ, 1899 թ.

Հիշատակություն.

Մատեան N 171, սեփականութիւն Մեշէղի հայոց ա. աղօթատան: Ի դիմաց Մեշէղի հայ եկեղ. վարչութեան Իշխանբէկխան(եան): Մեշէղ 10 ապրիլ 1942 թիւ:

Այլ.

Հանգուցեալ վաղաքառաւ Էդարդ Դանիէլեանի յիշատակին իւր սկազիր ծնողներից՝ Արուսեակ և Արսէն Դանիէլեաններից: Մեշէղ 12 յուլիս 1942 թիւ:

Այլ.

Սոյն Ատենի աւետարանը գնել են Մեշէղի հայոց եկեղեցական վարչութիւնից տիկ. Արուսեակ և Արսէն Դանիէլեանները անդորրագիր N 1572, 10 յունիս 1942 թիւ և վրան արծաթապատելով, մի երեսը՝ Բրիստոսի ա. խաչելութիւնը, իսկ միւս երեսը՝ ա. յարութիւնը:

Երկու երեսն էլ ծաղկազարդած է փորագրութեամբ և նւիրել են **Մեշեղի** հայոց ս. աղօթատան ի յիշատակ իրենց սիրասուն և անմօռանալի անդրանիկ որդու, վաղամեռ Էդարդ Դանիէլեանի: Ծնեալ ի քաղաքն **Ասխաբադ** 1919 թին և մահացեալ ի քաղաքն **Մեշեղ** 1942 թիւ, մաիս 28-ին: Թող յիշատակը անմեռ մնայ բոլորի սրտում: **Մեշեղ** 12 յուլիս 1942 թիւ:

Կնքադրոշմ.

Հայոց եկեղեցական վարչութիւն, **Մեշեղ**, 1938:

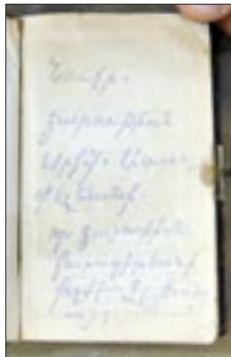
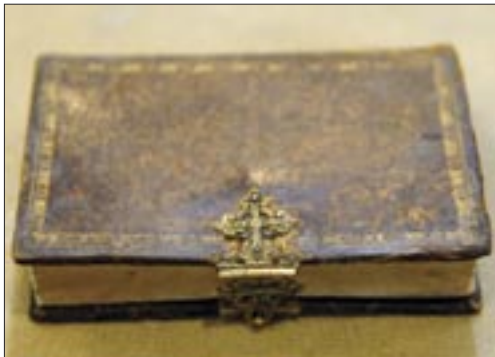
Արձանագրութիւն արձաթյա կազմին, 10 տող.

Վաղաքառամ | Էդարդ Դանիէլեանի յիշատակին, | նւիրում ենք **Մեշեղի** հայոց | ս. աղօթատան, | իւր վշտակիր ծնողներից՝ | Արուսեակ և Արսէն Դանիէլեանից: | Մահացաւ ի քաղաքն **Մեշեղ**, 28 մաիս 1942 թիւ:

ԼԴ. Գիրք սաղմոսաց Դավթի, յերուսաղէմ, 1874 թ.

Հիշատակութիւն.

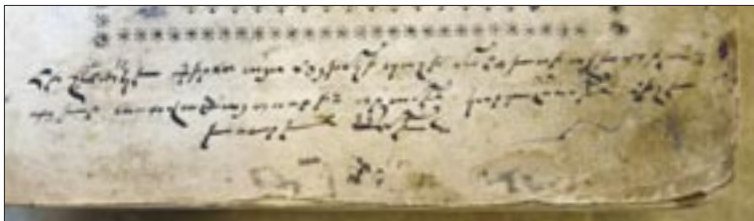
Նուէր Յարութիւն սրկք. Առաքելեանի, պ. Յարութիւն Կարապետեանի կողմէ **Ձէթունցոյ**:

ԼԵ. Գիրք պատմուն. սբյ. և մեծի քաղաքիս այ. Եւմիս. և սբց. տնօրին կնաց. տեղեաց տն. մերոյ յի. Քի., յերուսաղէմ, 1727 թ. հեղ. Յովհաննէս Հաննայ.

Հիշատակութիւն.

Հիշատկ. է գիրքս այս քօյիմչիպաշի մահտեսի Ավետեանց տեր Աստվածայտուրին, որ ամէն կարդալումին հիշէ ետրեան, ամէն:

ԼԶ. Անհայտ գիրք, տպագրության վայրը և թիվը՝ անհայտ, ԺԹ դ. Հիշատակութիւն.

Վսն. գրչայփորձուն. զօր գրեցի գերական ու դուք լսեցէք միաբան, ու երբ հանդիքիք ի մատեան, զիս յիշեցէք մի բերան: Ջօր շաբադրեցի այսքան, Բարսեղ ծոյ. Գալստաննն.:

Այլ.

Ազնիւ պրն. Թաթոս:

ԼԷ. Աւետարան, տպագրության վայրը և թիվը՝ անհայտ, ԺԸ դ.

Ավետարանի վերջում ամրացվել է հայատառ օսմաներեն մի ձեռագիր: Վերջինս Թամպուրի Արութինի աշխատության՝ հայագիտությանն անհայտ երրորդ ձեռագիր տարբերակն է (առաջինը գտնվում է Վենետիկում, հայատառ օսմաներենով հրատարակվել է 1800 թ., հայերեն թարգմանվել 1941 թ., իսկ երկրորդ օրինակը՝ Մատենադարանում: Թամպուրի Արութինի աշխատության այս երրորդ տարբերակից մեզ հասած թերթերի քանակը 37 է՝ 1-ից 78-ը համարակալված էջերով: Պակասում են ձեռագրի էջ 19-20 և 29-30, ինչպես նաև շարունակությունը:

Հիշատակութիւն ավետարանին.

Յիշատակ գրեց Ս. Ն. 1943 թի. փետրվար 19-ին: **Էրզրում, Թավրիզ, Ռէշտ:**

ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

- Աբարիք (Բուրվարի շրջ.) 22
Աբբարիք (Նոր Զուղա) 19
Ագուլիս 2, 9, 31-32
Ազնա (Բուրվարի շրջ.) 22
Ազնա (Գյափլայի շրջ.) 23, 60-61, 64
Ակգոր 2, 24
Ամիդ 6
Անավշ (Բուրվարի շրջ.) 21-23
Անթիլիաս 1
Աստապատ, Ասխաբադ 34, 66
Արամյան ընթերցարան (Թավրիզ) 64
Բաղմաղի, Բաղմուկի (Գյափլայի շրջ.) 20-21, 23
Բումեխին 63
Բուրվարի շրջան 21-23
Բուրք (Բուրվարի շրջ.) 22-23
Գոլքիար (Բուրվարի շրջ.) 22
Գողթն գավառ 48
Գորգանի շրջան 64
Գովզ (Բուրվարի շրջ.) 22-23
Գուրան, (Բուրվարի շրջ.) 22
Գուրջի (Գյափլայի շրջ.) 23
Դար-Ղազվին 6
Դեյնով, (Բուրվարի շրջ.) 22
Երզնկա գավառ 2, 13
Երուսաղեմ 1, 64-66
Զառնա (Գյափլայի շրջ.) 23
Զեյթուն 66
Զմառ 1
Զոռ 37
Էջմիածին 57
Էրզրում 66
Թավրիզ 60, 64, 66
Թեհրան 1-4, 6, 8-9, 11, 16, 20, 22-23, 33, 37, 58-64
Թոխմար (Գյափլայի շրջ.) 23
Իրան 2-3
Խաիբթիա, (Բուրվարի շրջ.) 22
Խանբըբին (Գորգան շրջ.) 64
Խաքբադ (Բուրվարի շրջ.) 22
Խոսրովաբադ (Բուրվարի շրջ.) 22
Խորզնդ (Բուրվարի շրջ.) 22
Խորհրդային Հայաստան 1
Կալկաթա 59-60, 63
Կ. Պոլիս 59, 61-64
Հալակ (Հալաք) 16
Հալեպ 1
Հակոբ Ալիյան եկեղեցի (Միջի թաղ, Ագուլիս) 2, 31-32
Հաջիաբադ (Գյափլայի շրջ.) 23
Համադան 9
Հայաստան 22
Հեշմաթին թաղ (Թեհրան) 20
Հնդկաստան 63
Հոսենաբադ (Գյափլայի շրջ.) 23
Հումա (Բուրվարի շրջ.) 22
Ձորագյուղ 59
Ձորն Շամբա (Դարաշամբ) 34
Ղազբին 58
Ղարադան 7
Ղարաքիարիզ (Բուրվարի շրջ.) 22
Ղրիմ 59
Մամուրա 64
Մարզիան (Գյափլայի շրջ.) 23
Մաշհադ 8-10, 65-66
Մեժնգեր 43
Միջի թաղ (Ագուլիս) 2, 32-33
Մոսկվա 59-60
Մուժանբար 62
Մուղանակ (Բուրվարի շրջ.) 22
Նախիջևան 34
Նաջիվանդ 23
Նասրաբադ (Բուրվարի շրջ.) 22
Նեյթափե (Գորգանի շրջ.) 64
Նոր Զուղա 1-2, 8, 19, 22, 28, 34, 58, 62-63
Նոր Զուղայի շրջան 19
Շահրուդ 11
Շատվան (Ռշտունիք գվռ.) 17
Շավրավա (Բուրվարի շրջ.) 22-23
Շիրազ 59
Շուշի 4, 11, 62
Չանաղջի 60
Չարբազ, Չարբաս (Բուրվարի շրջ.) 21-23
Չարթադ (Գյափլայի շրջ.) 23
Չիշմիար (Բուրվարի շրջ.) 22
Չորս 34
Չունխրս (Բուրվարի շրջ.) 22
Պարսկաստան 63
Պռաստինք (Երզնկա գվռ.) 2, 12-13
Ջափլաղի, Գյափլայի շրջան 20, 23
Ջիանխոշ, Ջանխոշ (Բուրվարի շրջ.) 21-23
Ռայիլ (Բուրվարի շրջ.) 22
Ռեշտ 66
Ռշտունիք գավառ 17
Սանգսֆիդ (Բուրվարի շրջ.) 22, 61
Սր. Ամենափրկիչ եկղ. (Թեհրան) 4
Սր. Ամենափրկիչ վանք (Նոր Զուղա) 1-2, 28, 62-63
Սր. Աստվածածին եկղ. 6, 11
Սր. Աստվածածին եկղ. (Ազնա) 61
Սր. Աստվածածին եկղ. (Թեհրան) 1, 33, 60
Սր. Աստվածածին եկղ. (Շատվան) 17
Սր. Գրիգոր Լուսավորիչ եկղ. (Թեհրան) 20
Սր. Գևորգ եկղ. 5, 7
Սր. Գևորգ եկղ. (Ակգոր) 24
Սր. Գևորգ եկղ. (Թեհրան) 6, 16, 64
Սր. Գևորգ Ձորավար եկղ. (Շատվան) 17
Սր. Գևորգ Մեծ Զինավոր, Սր. Զինավոր (Պռաստինք) 2, 12-14
Սր. Էջմիածին 1, 37, 63-64
Սր. Ընծայեաց լույս եկղ. (Միջի թաղ, Ագուլիս) 2, 31-33
Սր. Թադեոս եկղ. (Թեհրան) 4, 37

Մբ. Թոմ. 43
 Մբ. Թովմա առաքյալ վանք (Գողթն գա-
 վառ) 48
 Մբ. Հակոբ Սքանչեղագործ (Ակգոր) 24
 Մբ. Հակոբյանց վանք (Երուսաղեմ) 1
 Մբ. Դազար վանք (Վենետիկ) 1
 Մբ. Մինաս եկղ. (Վանակ) 8, 29
 Մբ. Նազարեթա եկղ. (Կալկաթա) 63
 Մբ. Նշան եկղ. (Ակգոր) 24
 Մբ. Ստեփանոս եկղ. (Համադան) 11
 Մբ. Ստեփանոս Նախավկայի վանք (Դա-
 րաշամբ) 34, 47

Մբ. Ստեփանոս Նախավկա (Շատվան) 17
 Մբ. Տիրամոր վանք (Զմմառ) 1
 Մբ. Զրիստափոր (Պռաստինք) 2, 12-13
 Սպահան 22
 Վան 64
 Վանակ 5, 8, 29, 62
 Վենետիկ 1, 59-60, 62-63, 65-66
 Վերին Չանադչի 7
 Տփխիս 62-63
 Ուռհա 57
 Փահրա (Բուրվարի շրջ.) 22-23

Փանրահ (Բուրվարի շրջ.) 22
 Փարիզ 54
 Փարմիշան (Բուրվարի շրջ.) 22
 Փերիայի շրջան 22
 Փրչստան (Գյափլայի շրջ.) 23
 Բավազ (Բուրվարի շրջ.) 22
 Բեարա 23
 Բըրթ (Գյափլայի շրջ.) 23
 Բունտրիս, Բունտր (Բուրվարի շրջ.) 22-23
 Ֆարաջաբադ (Բուրվարի շրջ.) 22
 Ֆրանսիա 64

Արմեն Հախնազարյան

ISBN 978-9939-843-50-6

9 789939 843506

CALOUSTE GULEBENKIAN
FOUNDATION

ԳԱԼՈՍՏԻ ԿԻՆՈՒԼԿԵԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆԱԹՅՈՒՆ

GALOUSTE GULEBENKIAN
FOUNDATION

ՀՀ ԿՐԹՈՒ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

THE MINISTRY OF ESCS OF
REPUBLIC OF ARMENIA

ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՇԱՐՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ՈՒՄՈՒՄԱՄԱՏՈՒՐՈՒ ԴԻՄԻՏՐԻԱՆ
RESEARCH ON ARMENIAN
ARCHITECTURE